

Iina Oksanen ja Mari-Elisa Repo

NÄKEMYKSIÄ PÄIHDEHUOLLON
ASUMISPALVELUYKSIKÖN
KÄYTÄNNÖISTÄ JA
MERKITYKSESTÄ

Opinnäytetyö
Sosiaalian koulutusohjelma

Huhtikuu 2014

MAMK
University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MAMK University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä 29.4.2014	
Tekijä(t) Iina Oksanen Mari-Elisa Repo	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)	
Nimeke Näkemyksiä päihdehuollon asumispalveluyksikön käytännöistä ja merkityksestä		
Tiivistelmä <p>Tämä opinnäytetyö on tapaustutkimus, jonka tavoitteena oli tutkia erään päihdehuollon asumispalveluyksikön toimintaa arjen ja käytännön näkökulmasta. Tarkoituksena oli muodostaa asukkaiden kokemuksiin ja työntekijöiden näkemyksiin perustuva kuvaus asumispalveluyksikön merkityksestä asukkaiden elämään. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan kyseiseen asumispalvelumalliin liittyviä kehittämishaasteita.</p> <p>Tapaustutkimuksen kohteena oleva asumispalveluyksikkö on päihdeetön ja kuntouttavan työotteen mukaisesti asukkaiden omatoimisuutta tukeva. Asiakkuutta aiheuttavat tekijät ovat pääasiassa päihdeongelma ja asunnottomuus. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on rajattu käsittelemään tapaustutkimuksen kohteeseen olennaisimmin liittyviä käsitteitä, eli asunnottomuutta, päihdehuollon asumispalveluja, yhteisöjä ja elämänhallintaa.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullisen tutkimuksen menetelmiin perustuva tapaustutkimus. Tutkimusainesto kerättiin teemahaastattelujen avulla haastatteleamalla sekä yksikön asukkaita että työntekijöitä. Haastatteista saatu aineisto analysoitiin sisällönanalyysin kautta.</p> <p>Tulosten perusteella selvisi, että asumispalveluyksikkö tukee asukkaiden päihdeidenkäytön vähentämistä sekä fyysisenä ympäristönä että erilaisten tukimuotojen avulla. Sosiaalista vuorovaikutusta pidetään tärkeänä tuen muotona. Tulosten mukaan asukkaat pitävät palvelujärjestelmää vaikeaselkoisena, mikä lisää palveluohjauksen ja asiointiapuun liittyvän tuen tarvetta.</p>		
Asiasanat (avainsanat) asumispalvelut, asunnottomuus, elämänhallinta, päihdehuolto, yhteisöt		
Sivumäärä 37+3	Kieli suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Johanna Hirvonen	Opinnäytetyön toimeksiantaja	

DESCRIPTION

		Date of the bachelor's thesis 29.4.2014
Author(s) Iina Oksanen Mari-Elisa Repo		Degree programme and option Degree Programme in Social Work Bachelor of Social Services
Name of the bachelor's thesis The Importance of the Supported Housing Unit for Substance Abusers from Different Viewpoints		
Abstract This Bachelor's thesis is a case study and the purpose of the thesis was to study the practices of the supported housing unit from the viewpoint of residents and staff. The aim was to describe the importance of the supported housing unit in residents' life. The thesis also deals with the suggestions on developing the practice of the unit. The unit is substance free and employees' approach to work is rehabilitative. The priority is to support residents' independent initiative. Substance abuse and homelessness are the main reasons causing the residency. The theoretical background of the thesis consists of literature concerning homelessness, services for substance abusers, supported housing, communes and life management. The thesis was carried out as a qualitative research. The research material was collected by interviewing the residents and employees of the unit. The interviews were based on themes. The material was analyzed using content analysis. The results of the thesis reveal that the supported housing unit and the supported services which are offered in the unit diminish the substance abuse of the residents. Social interaction is seen as an important form of support. A significant result was also that according the residents the social welfare system is complicated. That increases the need of individual case management and service help.		
Subject headings, (keywords) supported housing, homelessness, life management, services for substance abusers, commune		
Pages 37+3	Language finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Johanna Hirvonen		Bachelor's thesis assigned by

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	ASUNNOTTOMUUS.....	2
3	PÄIHDEHUOLLON ASUMISPALVELUT.....	3
	3.1 Päihdepalvelut ja laatusuositukset.....	3
	3.2 Asumispalvelut.....	5
4	ASIAKKAAN KOKONAISVALTAINEN TUKEMINEN.....	6
	4.1 Elämänhallinta ja sosiaalinen tuki.....	7
	4.2 Paikallistieto ja asiakaslähtöisyys.....	9
5	YHTEISÖT.....	10
6	AIEMPIA TUTKIMUKSIA PÄIHDEHUOLLON ASUMISPALVELUISTA.....	12
7	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA.....	13
	7.1 Tutkimuskohde.....	14
	7.2 Menetelmät, aineisto ja analyysi.....	15
8	KOKEMUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ ASUMISPALVELUYKSIKÖSTÄ.....	18
	8.1 Asumispaikaksi tuleminen.....	18
	8.2 Yksikön toiminta.....	20
	8.3 Yhteisön arki ja vuorovaikutus.....	22
	8.4 Muutokset.....	24
	8.5 Suunnitelmat asumisen suhteen.....	25
	8.6 Kehittäminen.....	26
9	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	27
	9.1 Sosiaalisen tuen merkitys.....	27
	9.2 Muut palvelut ja yksikön tarjoama tuki.....	28
	9.3 Erilaisten yhteisöjen merkitys.....	29
	9.4 Asumisen haasteet.....	30
10	POHDINTA.....	31
	LÄHTEET.....	36
	LIITTEET	
	1 Tutkimuslupa	
	2 Haastattelulupakaavake	
	3 Teemahaastattelurunko	

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö kuvaa erään päihdehuollon asumispalveluyksikön toimintaa arjen ja käytännön näkökulmasta. Tavoitteena oli muodostaa asukkaiden kokemuksiin ja työntekijöiden näkemyksiin perustuva kuvaus asumispalveluyksikön merkityksestä asukkaiden elämään. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan kyseiseen asumispalvelumalliin liittyviä kehittämishaasteita. Aiheen ajankohtaisuus nousee meneillään olevasta sosiaali- ja terveystalouden rakennemuutoksesta ja palveluiden uudelleenjärjestelystä, jotka tuovat muutoksia myös asumispalveluihin ja niiden järjestämiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin tapaustutkimuksena, jonka avulla on mahdollista luoda syvämpi käsitys tutkittavasta ilmiöstä, eli tässä tapauksessa asumispalveluyksikön toiminnasta. Tutkimus perustuu kvalitatiiviseen, eli laadulliseen tutkimuksen menetelmiin. Aineisto kerättiin teemahaastattelujen avulla haastatteleamalla sekä yksikön asukkaita että työntekijöitä, koska teemahaastattelujen avulla saadaan laajaa ja moniulotteista aineistoa. Haastatteluista saatu aineisto tulkittiin sisällönanalyysin kautta. Opinnäytetyön tutkimuksen taustaa kuvailevassa osiossa on esitelty ja perusteltu tarkemmin tutkimusmenetelmien käyttöä sekä kuvattu tutkimuksen kohdetta.

Tulososio esittelee tutkimuksen keskeisimmät tulokset etsien mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia asukkaiden ja työntekijöiden esille nostamien asioiden välillä. Osion lopussa esitellään asukkaiden ja työntekijöiden esille tuomia kehittämishaasteita. Johtopäätöksiä käsittelevässä osiossa yhdistetään tutkimuksen tulosten pohjalta tehdyt keskeisimmät johtopäätökset taustateoriaan. Opinnäytetyön pohdintaosio sisältää opinnäytetyöprosessin toteutumisen kuvauksen sekä arvioinnin tutkimuksen luotettavuudesta. Osion lopussa esitetään tulosten ja johtopäätösten pohjalta nousseita jatkotutkimusaiheita.

Teoreettinen viitekehys on rajattu koskemaan tapaustutkimuksen kohteeseen olennaimmin liittyviä käsitteitä. Asunnottomuutta, päihdehuollon asumispalveluja, yhteisöjä ja elämänhallinnan tukemista käsitellään siinä laajuudessa, kuin on tarkoituksenmukaista tämän opinnäytetyön kokonaisuuden kannalta.

2 ASUNNOTTOMUUS

Asunnottomuus on moniulotteinen ilmiö, jota voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Valtion asuntorahaston (ARA) määritelmän mukaan asunnottomaksi katsotaan ulkona ja porrastiloissa oleskeleva tai asuntoloissa ja kuntouttavissa yksiköissä oman asunnon puutteen vuoksi väliaikaisesti asuva henkilö. Heikoin tilanne asunnottomuuden suhteen näyttäisi olevan pitkäkestoisesti täysin ilman majoitusta jääneellä ryhmällä, johon kuuluvat yksilöt ovat joutuneet joko asuntojonojen viimeisiksi tai täysin järjestelmän ulkopuolelle. Yhteiskunnallisesti tilanteeseen vaikuttavat tiukentuneen talouden ja asuntopolitiikan lisäksi myös se, ettei asumisen katsota kuuluvan subjektiivisiin oikeuksiin. Toisaalta useat puuttellisiksi luokitellut asunnot olisivat asukkaiden mielestä asumiskelpoisia. Asuntojen parannuskorjaukset taas nostavat asumiskustannukset niin korkeiksi, ettei vähempituloisilla ole niihin enää varaa. (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 141–145.)

Vuoden 2013 lopussa Suomessa oli ARA:n asuntomarkkinakyselyn mukaan 7500 yksinäistä asunnotonta henkilöä ja 420 asunnotonta perhettä. Sekä yksinäisten asunnottomien että pitkäaikaisasunnottomien määrä oli vähentynyt jonkin verran edellisestä vuodesta. Yli kaksi kolmasosaa Suomen asunnottomista on pääkaupunkiseutulaisia. Asunnottomuuden monista ilmenemismuodoista suurimman asunnottomien ryhmän muodostavat tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona asuvat. Vuonna 2013 tähän ryhmään kuului kolme neljästä yksinäisestä asunnottomasta. (Asunnottomat 2013, 2–3.)

Asunnottomuus ja asumisen ongelmat ovat yleensä seurausta erilaisista elämänhallinnan vaikeuksista. Asunnottomuuteen johtaa yleensä useiden ongelmien kasautuminen ja niiden kärjistyminen. Erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien ja erityisryhmiin kuuluvien asumisen ongelmat voivat riistäytyä helposti käsistä. Esimerkiksi päihteiden ongelmakäyttäjien osuus asunnottomista on melko suuri, sillä heidän elämäntyylinsä on usein muita ihmisiä häiritsevä, ja vuokranmaksujen hoitaminen ei onnistu taloudellisten ongelmien vuoksi. Taustalla olevat häädöt ja vuokratäristien kertyminen taas vaikeuttavat asunnon saantia tulevaisuudessa. (Lehtonen & Salonen 2008, 10, 31.)

Moniongelmaisuus ja heikoimpaan toimeentuloluokkaan kuuluminen voivat asettaa yksilön tilanteeseen, johon puuttuminen ei vaikuttaisi kuuluvan millekään julkisen

sektorin alueelle. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman ohjelmatyöryhmän julkaisu Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä (2008) nostaa esiin resurssien lisäämisen tuettuun asumiseen. Taloudellisten näkemysten rinnalla keskustelussa korostetaan vahvasti myös yksilön vastuuta. Marginaaliryhmään kuulumisen tarkoittaa usein käytännössä monien eri palvelujen välissä olemista ja olematonta vaikutusvaltaa omiin asioihin. Toisin sanoen palveluja kehitettäessä asiakkaiden näkökulma ja mielipiteet voivat jäädä kuulematta. (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 149–150.)

Asunnottomuus voi olla yksi keskeinen tekijä, joka estää yksilöltä pääsyn palvelujen piiriin. Toisaalta varsinkin päihdehoidon jälkeinen elämänhallinta vaarantuu huomattavasti tilanteessa, jossa asiakas joutuu hoidon jälkeen takaisin asunnottomaksi. (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 124.) Asunnottomuuden vähentäminen edellyttää kuitenkin laajaa ja toimivaa yhteistyötä sosiaali- ja asuntoviranomaisten sekä kolmannen sektorin välillä (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 151–152).

3 PÄIHDEHUOLLON ASUMISPALVELUT

Päihdepalveluihin kuuluu sosiaali- ja terveydenhuollon perus- ja erityispalvelujen avo- ja laitoshoidon palvelut, joihin luetaan myös asumispalvelut. Palvelun tarpeen ja tarjonnan kohtaamiseen vaikuttavat useat eri tekijät. Yhteiskunnan kovenevat arvot ja entistä tiukempi suhtautuminen heikompiosaisten tilanteeseen voivat tuottaa kielteisiä asenteita palveluja tarvitsevia kohtaan. Toisaalta myös perinteisen päihdepalvelujärjestelmän täysraittisuuden vaatimus ja ulkokohtaiset kuntoutustavoitteet voivat syrjäyttää osan eniten apua tarvitsevista järjestelmän ulkopuolelle. Asumispalvelujen riittävyyden lisäksi tulisi palveluja suunniteltaessa ottaa huomioon asiakkaiden asiantuntemus oman tilanteensa ja palveluntarpeensa suhteen. (Toiviainen 2008, 159–167.)

3.1 Päihdepalvelut ja laatusuosituks

Päihdehuoltolain 1. luvun 3. §:n mukaan kunnan päihdehuolto tulee järjestää siten, että se vastaa laajudeltaan ja sisällöltään kunnassa esiintyvää tarvetta (Päihdehuoltolaki 41/1986). Päihdehuoltolaissa mainittua tarvetta määriteltäessä tulisi käyttää oikea-aikaista tietoa, jotta asiakaslähtöisyys toteutuisi, eikä päätöksiä tehtäisi pelkästään

talouden näkökulmasta. Päihdehuoltoon sijoittaminen on kuitenkin pitkällä aikavälillä katsottuna myös taloudellisesti kannattavaa. Ennaltaehkäisevän työn lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota korjaaviin palveluihin, jotta tavoitettaisiin myös heidät, jotka eivät välttämättä pysty itse palvelua tai tukea vaatimaan. Tämän lisäksi myös ylläpitävä huolehtiminen on tärkeää heidän kohdalla, joiden kuntoutus ei näy yleisten kriteerien kautta tuloksellisena lyhyellä aikavälillä. (Heino 2004, 99–100.)

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteinen suositus päihdepalvelujen laadusta luo pohjaa ja antaa suuntaa kuntien päihdepalvelujen järjestämiselle, suunnittelulle ja kehittämiselle (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 15). Laatusuosituksilla pyritään takaamaan kaikille päihdehoitoa ja -kuntoutusta tarvitseville tarpeenmukaiset, tasokkaat ja oikea-aikaisesti toteutetut palvelut. Asiakkaan ja hänen läheistensä avun ja tuen tarve tulisi olla palvelujen lähtökohtana, ja asiakkaalle tulisi taata oikeus osallistua oman kuntoutuksensa suunnitteluun. Ammatilaisten tulisi työskennellä aina luottamuksellisesti sekä yksilön oikeuksia ja tarpeita kunnioittaen. Asiakasta tulisi myös tukea omatoimisuuteen tämän terveydentilan ja sosiaalisen tilanteen huomioon ottaen. Suosituksen mukaan hoito ja kuntoutus tulisi toteuttaa moniammatillisesti hyödyntäen erilaisia verkostoja. Päihdepalveluyksiköiden palvelujen kehittämisen tulisi tapahtua yhteistyössä sekä asiakkaiden että yhteistyöverkostojen kanssa. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 15, 20).

Päihdepalvelujen laatusuositusten (2002, 17–18) mukaan kunnan tulisi järjestää tarvittavat ensihuollon ja asumisen mahdollisuudet asunnottomille ja puutteellisesti asuville. Tilojen tulisi olla päihdepalvelujen järjestämiseen sopivia yksityisyydensuoja huomioon ottaen. Samoin tulisi ottaa huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät tekijät, kuten palo- ja asumisturvallisuus sekä esteettömyys. Muissa asumispalveluissa kuin tukiasumisessa laaditaan asukkaan kanssa erillinen sopimus asumisesta erotuksena vuokrasopimukseen.

Huoltosuhteisissa asumispalveluissa, joissa ei tarjota ympärivuorokautista hoitoa, ja jotka eivät ole kuntoutuslaitoksia, on henkilöstömitoitus 0,3 sosiaali- ja terveydenhuollon koulutuksen saanutta työntekijää asiakasta kohti. Tämän lisäksi muuta työtä kuin asiakastyötä tekevää henkilöstöä tulisi olla riittävä määrä. Asumispalveluyksikön turvallisuustekijöiden ja toiminnan vaativuuden edellyttäessä tulisi yksiköllä olla mahdollisuus järjestää työvuorot siten, että yksikössä on vähintään kaksi työntekijää.

Työntekijöille tulisi turvata asianmukaiset työolosuhteet riittävän henkilöstön, tilojen suunnittelun ja teknisten välineiden avulla. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 19–20.)

Vaikka nuoremman sukupolven osuus päihdepalvelujen käyttäjissä kasvaa, on keski-ikäisten miesten ryhmä vielä nykyäänkin suurin päihde-ehtoisia palveluja käyttävä väestönosa. Samaan aikaan yleinen huono-osaisuus asiakkaiden keskuudessa ei ole juurikaan muuttunut vuosien mittaan. Päihdepalveluja käyttävillä esiintyvät oheisongelmat elämänhallinnassa, kuten työttömyys, asunnottomuus ja erilaiset somaattiset sairaudet saattavat asettaa apua tarvitsevat hankalaan asemaan sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä, mikä voi puolestaan vaikeuttaa oikea-aikaisen avun saantia. Toisaaalta myös avopalvelujen piirissä varsinkin päihtyneisiin asiakkaisiin suhtautuminen näyttäisi olevan jopa tiukempaa kuin ennen. (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 116–118.)

3.2 Asumispalvelut

Yleisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin sisältyvät päihdeongelmiin liittyvät päivystyspalvelut ja ensiapu. Terveystenhoito voi myös tarjota päihteidenkäyttöön liittyvää katkaisu- ja vieroitushoitoa. Sosiaalipalvelut tarjoavat muun muassa kotipalveluja ja asumispalveluja. Päihdehuollon erityispalvelut kuuluvat yleensä sosiaalitoimen alaisuuteen. Erityispalvelut on jaettu avohoitoon, ensisuojaan, asumispalveluihin ja laitospalveluun. Avohoitopalveluina esimerkiksi A-klinikka tarjoaa sekä terapeuttista että lääkinällistä hoitoa sisältäen myös polikliinisen katkaisuhoidon. A-klinikoiden vuosittainen asiakasmäärä on noin 40 000. Palveluasumiseen liittyvissä asumispalveluyksiköissä on vuosittain noin 5000 asiakasta, kun taas kuntoutuslaitosten asiakasmäärä on asumispalveluyksiköiden asiakasmäärään verrattuna yli kaksinkertainen. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 29–32.)

Päihdehuollon asumispalveluyksiköiden keskinäisiä eroja ovat esimerkiksi asumisaikojen pituudet ja henkilöstön rakenne. Myös muiden palvelujen ja tuen muotojen määrä vaihtelee eri yksiköiden kesken. Eroja voi olla liityen toteutettaviin hoitoihin, kuntoutukseen ja arjen toimintoihin, kuten esimerkiksi ruokailun järjestämiseen. Asumispalveluyksiköt voidaan karkeasti jakaa hoitokoteihin ja huoltokoteihin. Hoitokodit tarjoavat kuntouttavaa asumispalvelua asiakkaille, joiden kuntoutumisen tavoit-

teena on itsenäinen asuminen ja mahdollisesti myös työllistyminen. Huoltokodit ovat tarkoitettu pitkäaikaista tai pysyvää asumista tarvitseville iäkkäille asiakkaille. Erotuksena palveluasumiseen tukiasunnot ovat erillisiä asuntoja tai tukiasumistoimintaan keskittyneitä kerros- tai rivitaloja. Erilaisten itsenäistä asumista edistävien tukitoimien lisäksi tukiasuntojen yhteyteen voi kuulua asukkaille yhteisiä harrastetiloja. Kuntoutuslaitoksissa tarjottavien hoitajaksojen pituudet vaihtelevat viikoista kuukausiin. Laitoshoitoon voi kuulua sekä katkaisujakso että pidempiaikainen kuntoutus. (Päihdepalvelujen laatusuosituksat 2002, 31–32.)

Asumispalvelumallina yhteisökoti tarjoaa asunnottomuuden jälkeen mahdollisuuden uudenlaisen elämönhallinnan rakentamiseen. Yhteisökotiin tuleminen johtuu pääosin asunnottomuudesta ja ensisijainen tuen tarve liittyy asumisen järjestämiseen. Toisaalta yhteisökodeissa tehtävän työn merkitys perustuu myös vahvasti elämönhallinnan saavuttamisen tukemiseen, jolloin esimerkiksi päihteiden käytön tilalle pyritään tarjoamaan muuta toimintaa. Kaikilla yhteisökodin asukkailla ei välttämättä ole tavoitteena täysraittius, mutta yhteisön säännöt esimerkiksi lomien suhteen auttavat päihteiden käytön vähentämisessä. (Katter 2008, 286–291.)

Päihdehuollon asumispalvelut eivät kuitenkaan sovi kaikille silloin, jos kyseessä olevan yksikön säännöt edellyttävät päihteettömyyttä (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 125). Kuntoutuksen tavoitteeksi tulisikin päihteettömyyden sijasta voida asettaa elämönhallintataitojen ja yleisen toimintakyvyn parantaminen ottaen huomioon asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja näkemykset omasta tilanteestaan (Toiviainen 2008, 167–168).

4 ASIAKKAAN KOKONAISVALTAINEN TUKEMINEN

Sosiaalialan työssä heikomman puolelle asettumiselle ei voi asettaa tiettyjä kriteerejä koskien asiakkaan ominaisuuksia, menneisyyttä tai elämäntapoja (Juhila 2006, 180–181). Toisaalta viranomaisten toiminta saattaa jollakin tasolla pyrkiä muokkaamaan asiakkaiden käyttäytymistä asettamalla tiettyjä ehtoja esimerkiksi palvelujen piiriin pääsulle tai asunnon saamiselle. Tämä on ristiriitaista siinä mielessä, että saadakseen apua tai tukea omaan elämäntilanteeseensa, tulee asiakkaan jo valmiiksi olla jollakin tavalla sopiva tai ulkokohtaiset kriteerit täyttävä. Toisin sanoen apua hankalaan

elämäntilanteeseensa hakevan tulisi jo valmiiksi omata ratkaisu omiin ongelmiinsa. (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 120.)

4.1 Elämänhallinta ja sosiaalinen tuki

Hyvällä elämänhallinnalla voidaan tarkoittaa tavoiteltavaa tilannetta, jota kohti pyritään liittämällä syrjäytyneiksi luokiteltuja yksilöitä takaisin yhteiskuntajärjestelmän piiriin. Tällöin elämänhallinnan saavuttamisessa tärkeässä osassa on tuen tarpeessa olevan yksilön lisäksi myös eri alojen työntekijöiden suunnitelmallinen ja ammatillinen toiminta. Yksilön näkökulmasta elämänhallinnan käsite pitää sisällään sen, että elämisen välttämättömät asiat ovat kunnossa, ja ihmisellä on kokemus hallinnan tunteesta suhteessa omaan elämäänsä liittyviin asioihin. Tällöin ammattilaisen rooliin asiakkaan elämänhallinnan vahvistamisessa kuuluu olennaisena osana asiakkaan tukeminen, kannustaminen ja oma-aloitteisuuden lisääminen pyrittäessä kohti itsenäisempää ja hallitumpaa elämää. Työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa haasteeksi voi muodostua kuitenkin se, kenen arvomaailmasta ja näkemyksistä käsin tavoiteltava elämänhallinnallinen tilanne määritellään. Ristiriita liittyy oletettuun yhteiskunnalliseen valtavirtaan, johon niin sanotusti marginaalissa eläviä yksilöitä pyritään liittämään. (Juhila 2006, 61–65.)

Auttamistyö ja asiakkaan tukeminen perustuu ajatukseen ihmisen väliaikaisesta tai pysyvistä kykenemättömyydestä selvitä itsenäisesti jokapäiväisestä elämästään. Tällöin avun saannin kriteerinä ei ole tarpeellista pitää asiakkaan sitoutumista täydelliseen elämänmuutokseen, vaan lähtökohtana on arkisesta elämästä selviytymisessä tukeminen ennen kuin tilanne muuttuu vielä vaikeammaksi. Moniongelmaisuus voi jättää yksilön avun marginaaliin tai jopa kokonaan sen ulkopuolelle, vaikka esimerkiksi asunnottomuuden ensisijainen ja pelkistetyin tukimuoto on tarjota yksilölle asunto tai tilapäismajoitus. (Juhila 2006, 175–176.)

Asumispalvelun asukkaan kokonaisvaltainen tukeminen on tärkeää. Työntekijän pitkäjänteiseen asukkaan rinnalla kulkemiseen sisältyy ajatus joustavuudesta, mikä tarkoittaa myös asukkaan kuntoutumisprosessin eteen- sekä taaksepäin menemisen sietämistä. Taustalla on ajatus perustason ylläpidosta, mikä pohjautuu oletuksiin siitä, minkälainen asukkaan tilanne olisi ilman asumispalvelun tarjoamaa tukea. Joskus

asumispalveluyksikkö voi olla asukkaalle ainoa vaihtoehto ja paikka. (Raitakari & Saario 2008, 217.)

Asumispalvelu on yksilön näkökulmasta aina kodinomaisempi vaihtoehto laitoksiin verrattuna, mutta se tarjoaa silti asukkaille tukea heidän sitä tarvitessa (Raitakari & Saario 2008, 220). Omatoimisuuden ja aktiivisen asioiden hoitamisen vaatimus voi osalle asukkaista olla liian suuri haaste varsinkin palvelujärjestelmän kiemuroissa toimimisen osalta. Tällöin työntekijöiden aktiivinen rooli asiakkaan puolestapuhujana tai saattajana eri yhteyksissä korostuu. (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 139–140.) Yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna asumispalvelut estävät osaltaan asiakkaita joutumasta pahimmassa tapauksessa laitostieteeseen, mikä hyödyttää myös muita palveluntarjoajia, ja vähentää niin sanotun raskaamman hoidon tarvetta (Jokinen, Juhila & Raitakari 2003, 218).

Sosiaalista kuntoutumista tukevia palveluja ja toimintoja, kuten asunnottomuuteen ja elämänhallintaan liittyviä tukimuotoja, tulisi kehittää hoitopainotteisten palvelujen rinnalla. Arjen toimintojen tukeminen ei ole niin arvostettua kuin pitäisi, sillä vaikka tarkkaa tieteellistä tutkimusta asiasta ei olekaan, on arjen elämän tukemisella suuri vaikutus elämänhallinnan kohenemiseen ja asiakkaan yleiseen kuntoutumiseen. Asumispalvelut, matalan kynnyksen päiväkeskukset ja sosiaalisten verkostojen huomioiminen ovat tällaisia sosiaaliseen tukeen ja arjessa tapahtuvaan auttamiseen liittyviä tukimuotoja. Sosiaalisen kuntoutumisen ohella tulisi kuitenkin olla toiminnan järjestämiseksi tarkoitettuja fyysisiä tiloja ja mahdollisuuksia, joiden kautta myös yhteisöllisyyttä voitaisiin rakentaa. (Heino 2004, 97–99.)

Erilaisten sosiaalisten suhteiden huomioiminen osana sosiaalista tukea on tärkeää päihdekuntoutuksessa. Kuntoutumisen kannalta merkityksellisiä suhteita ovat asiakastyöntekijäsuhde, kuntoutuksen aikaiset vertaissuhteet sekä muut sosiaaliset verkostot. Ihmisen sosiaaliseen ympäristöön kuuluu sosiaalisten verkostojen lisäksi koko sosiaalinen konteksti, jossa hän elää. Kuntoutus ei voi siis perustua ainoastaan päihdeongelman hoitamiseen, vaan pitää huomioida ihmisen koko aikaisempi elämäntilanne, millainen se on tällä hetkellä ja miltä se mahdollisesti näyttää tulevaisuudessa. Päihteiden käyttäminen liittyy usein johonkin sosiaaliseen yhteyteen, ja kuntoutujan aiemmat sosiaaliset suhteet ovat yleensä perustuneet pääosin päihteidenkäyttöön jollakin tavalla. On siis tärkeää luoda uusia päihteiden käytön vähentämistä tukevia suhteita.

ta, jotta koko elämäntilanteesta saadaan rakennettua päihdeongelmasta toipumista tukeva. (Lahti & Pienimäki 2004, 137, 149.)

Kuntoutuksen ammattilaisen on hyvä mieltää olevansa myös osa kuntoutujan sosiaalista verkostoa ja voivansa näin ollen vaikuttaa toiminnallaan koko kuntoutuksen tuloksellisuuteen. Asiakkaan ja työntekijän välinen toimiva vuorovaikutussuhde tekee yhteistyöstä asiakkaalle mielekästä, jolloin hän todennäköisesti sitoutuu ja motivoituu kuntoutukseen paremmin. (Lahti & Pienimäki 2004, 139, 149.)

4.2 Paikallistieto ja asiakaslähtöisyys

Jokainen työntekijän ja asiakkaan välinen kohtaaminen pitää sisällään omat erityispiirteensä, joita tulisi kunnioittaa. Asiakaskohtamisessa muodostettava tieto ei ole sellaisenaan siirrettävää, mikä tarkoittaa sitä, että sosiaalialallakin käsiteltävä tieto on aina paikallista. Työntekijöiden ja asiakkaiden aiemmista kokemuksista, tiedosta ja taustaoletuksista huolimatta kaikki asiakastilanteet ovat aina paikallisesti muodostuneita, jolloin aiemman tiedon ja asiakaskohtamisen synnyttämän tiedon yhdistyminen voi tuottaa myös aivan uudenlaisia merkityksiä. (Juhila 2006, 140–141.)

Paikallistiedon käsitettä voi lähestyä myös arjen näkökulmasta, jolloin kuntoutumisen merkitykset näyttäytyvät uudella tavalla. Paikallistieto on tärkeää luotaessa kuvausta asumispalvelun toiminnasta talouden ja ulkokohtaisten prosessikuvausten lisäksi. Arjen haasteet sekä tavoitteiden ja tulosten kokonaisuudet muodostavat tällöin näkemysten myös yksittäisen asukkaan arjesta ja siinä tapahtuneista muutoksista. (Raitakari & Saario 2008, 215.)

Juhila (2006, 111) tuo esille, että tietyn asiakasryhmän ympärille muodostetuissa instituutioissa voi syntyä tilanteita, joissa asiakas nähdään yksipuolisesti vain sen hetkisen ongelman kautta. Kuitenkin olisi tärkeää, että asiakkaat saisivat mahdollisuuden kertoa oman näkemyksensä, eli asiantuntijatietonsa omasta tilanteestaan ja elämästään. Vielä tärkeämpää olisi, että nämä näkemykset ja kokemukset otettaisiin huomioon. (Juhila 2006, 141.) Toimiva vuorovaikutus ja todellinen dialogisuus muodostavat pohjan kumppanuusajatteluun perustuvaan asiakastyöhön. Tällöin työntekijä ei asetu asiakassuhteessa asiantuntijan rooliin, vaan asiakas voi tuoda esiin oman kokemusasiantuntijuutensa omasta elämästään, päämäärästään ja henkilökoh-

taisista tavoitteistaan. Tämän ajatuksen keskiössä on asiakaslähtöisyys, jolloin asetettavat tavoitteet tulevat asiakkaalta ja liittyvät yksilön omaan elämään, eivätkä perustu ulkokohtaisesti asetettuihin päämääriin. (Jokinen, Juhila & Raitakari 2003,161–162.)

Toinen tieto tarkoittaa virallisen tiedon vastakohtaa koostuen asianosaisuudesta ja asiakkaan kokemuksista omassa arjessaan. Olennaista on tämän toisen tiedon näkyväksi tekeminen myös tilannetta ulkoapäin tarkasteleville. Asiakaslähtöisyyden toteutuminen riippuu olennaisesti siitä, kuinka paljon tätä toista tietoa arvostetaan, ja mikä rooli sille annetaan työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisissa. Tällainen moninaisuuden huomioonottaminen edellyttää aina myös eroja arvostavaa työtettä. (Juhila 2006, 106.) Törrönen (2005, 15) kuvailee virallista tietoa yleistävänä ja ennakko-oletusten värittämänä, koska niin sanottua yleistä tieteellistä tietoa tuotetaan kaukaa katsomalla, jolloin elämäntilanteiden moninaisuus voi näyttäytyä vain tilapäisenä häiriönä. Tällöin ongelmaksi muodostuu erilaisten kokemusten esille saaminen. Toisen tiedon esiin nostamisessa tulisi käyttää materiaalia, joka on asianosaisen itsensä tuottamaa, yksityiskohtaista ja tilanteen huomioon ottavaa (Törrönen 2005, 21).

5 YHTEISÖT

Yhteisön käsite on moniulotteinen, eikä sille ole olemassa yhtä kattavaa määritelmää. Yhteisöjen luokittelu voi perustua vuorovaikutuksen luonteeseen tai yhteisiin tavoitteisiin. Tällaisiin tavoitteisiin perustuviin yhteisöihin lukeutuvat myös erilaiset hoitoyhteisöt. Yhteisöllä voidaan viitata eri kokoihin pienryhmiin, joiden jäseniä yhdistäviä tekijöitä ovat esimerkiksi alueelliset, aatteelliset tai taloudelliset seikat. (Lehtonen 1990, 14–15.) Määrittely yhteisön jäsenyydestä on kuitenkin mieliekkäämpää tehdä tarkastelemalla yhteisön toimintaa paikallisessa ympäristössään (Korkiamäki, Nylund, Raitakari & Roivainen 2008, 17).

Yksilöistyminen uhkaa perheen, suvun tai lähipiirin muodostamia luonnollisia yhteisöjä, joita yleensä pidetään hoivan tuottajina. Muutokset yhteiskunnassa vaikuttavat näin ollen myös yhteisöihin liittymiseen ja niissä pysymiseen. Ennen ajallisesti ja paikallisesti pysyvien yhteisöjen rinnalle on muodostunut lyhytkestoisempia ja tiettyihin elämäntilanteisiin liittyviä yhteisöjä. Sosiaalinen tilanne voi asettaa osan

ihmisistä yhteisöllisten vaihtoehtojen ulkopuolelle ja aiheuttaa elämänhallinnallisia ongelmia, joiden vuoksi yksilö ei pärjää enää omillaan. Yksin on vaikeaa korvata arjen hyvinvoinnin puutteita ja sosiaalista turvallisuutta. (Korkiamäki ym. 2008, 10–11.)

Yhteisöjen keskinäiset erot ja merkitykset ilmenevät niiden vaikutuksesta yksilön elämään. Yksi ratkaiseva ero näkyy jaottelussa voimaannuttaviin ja elämänhallintaa hajottaviin yhteisöihin. Joskus luonnolliset yhteisöt eivät ole yksilön kannalta turvallisia, jolloin tällaisten yhteisöjen toiminta, esimerkiksi päihteiden käyttöön keskittyminen, voi olla riskitekijä niin yksilön hyvinvoinnin kuin yhteiskunnankin kannalta katsottuna. Institutionaalisten yhteisöjen jäsenyys verrattuna luonnollisten yhteisöjen yhteisöllisyyteen on enemmän ylhäältä päin ohjautunutta ja muodostuu usein tiettyyn asiakasryhmään kuulumisen kautta. (Korkiamäki ym. 2008, 11–15.)

Asumispalveluyksiköt institutionaalisina yhteisöinä ovat yksi palvelujärjestelmän ratkaisu, jossa yhdistyvät sekä yksityinen että julkinen ympäristö (Katter 2008, 293). Toisaalta esiin voi nousta kysymys yksityisyydestä sekä oman ja sosiaalisen tilan rajaamisesta, mutta samalla asumismalli tarjoaa myös ympäröivän yhteisön ja tätä kautta mahdollisuuden vertaistukeen sekä tukipalveluihin. Yhteisöllisyyden käyttäminen työtapana on melko yleistä myös päihdepalvelujen piirissä, mutta ilman varsinaista yhteisöhoidollista ohjelmaakin asumispalvelun yhteisö voi muodostaa vertaisryhmän, joka jo itsessään on tärkeä voimavara (Juhila 2006, 131–132).

Koska asiakaskunnan sosiaalinen verkosto voi olla luonnollisissa yhteisöissä suppea tai puuttua kokonaan, pyrkivät institutionaaliset yhteisöt korvaamaan tätä vajetta lisäämällä yksilön sosiaalista pääomaa sekä luottamuksen ja turvallisuuden tunnetta. Tämän vuoksi läsnä on aina ajatus eteen- ja taaksepäin menemisestä sekä yksilön kuntoutusprosessissa että yhteisön jäsenyyden muodostumisessa. Asumispalvelun yhteisöön tuleminen, yhteisössä asuminen ja sieltä lähteminen edellyttävät aina keskusteluja ja neuvotteluja niin yhteisön sisällä kuin asiakassuhteessa. Yhteisön jäsenyys ei ole automaattisesti lankeava tai pysyvä asema, vaan asiakkaan oman kokemuksen rinnalla myös työntekijät joutuvat pohtimaan asiakkaiden sopeutumista yhteisöön, kuntoutumisen etenemistä sekä palvelun tarpeen ja tarjonnan kohtaamisen haasteita. (Raitakari 2008, 227–228.)

6 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA PÄIHDEHUOLLON ASUMISPALVELUISTA

Päihdekuntoutujien asumispalveluyksiköihin liittyviä tutkimuksia on yleisesti ottaen tehty erittäin vähän. Tässä luvussa esitellään lyhyesti yksi aihetta lähiten sivuava tutkimus ja yksi aiemmin toteutettu opinnäytetyö.

Salon A-klinikkasäätiön julkaisemassa raportissa ”Takalaittoman puolella eli pelissä, mutta ei pelattavissa” (Suhonen 2008) pääasiallinen tavoite on kuvata kuntoutus- ja asumispalvelujen vaikutuksia asiakkaiden arkeen Salon A-klinikan asumispalveluissa. Raportissa kuvatussa tutkimuksessa kartoitetaan erilaisten aineistojen avulla asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta päihdehuollon asumispalvelujen toimivuutta, niiden merkitystä ja kehittämishaasteita.

Tutkimus perustuu ensisijaisesti kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen, ja sen aineisto on kerätty toteuttamalla kaksi puolistrukturoitua haastattelua kullekin tutkimukseen osallistuneelle asumispalvelujen asiakkaalle. Tutkimusta varten haastateltiin yksilöhaastatteluina seitsemän asumispalveluiden työntekijää. Lisäksi muutamasta työntekijästä koostuvan keskusteluryhmän avulla syvennettiin aihetta. Haastatteluaineiston lisäksi tutkimuksen tekemisessä hyödynnettiin tilastoja ja dokumentteja. (Suhonen 2008, 8.)

Tutkimuksen tulosten mukaan Salon A-klinikan asumispalvelut ylläpitävät päihteettömyyttä ja elämänhallintaa. Pitkäjänteinen työskentely mahdollistaa kokonaiskuvan muodostamisen kautta yksilökohtaisen kuntoutuksen suunnittelemisen. Tuloksissa mainittiin myös työntekijöiden tärkeä rooli asiakkaiden asianajajina hankalaksi koetussa palvelujärjestelmässä. (Suhonen 2008, 69.)

Päihdehuollon asumispalveluihin liittyen on julkaistu aikaisempi opinnäytetyö, joka käsittelee asunnottomuutta sekä tietyn päihdehuollon asumispalveluyksikön palveluja asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Horttanaisen ja Lamminpään (2009) kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen perustuvassa opinnäytetyössä ”Ei varmaan muualla oikein tulis toimeen” selvitetään teemahaastatteluja aineistonkeruussa hyödyntäen asiakkaiden ja työntekijöiden käsityksiä asumispalveluyksikön merkityksestä.

Opinnäytetyön tulosten mukaan kyseinen asumispalvelu vastaa asunnottomuuteen myös niiden asiakkaiden kohdalla, joiden tavoitteena ei ole päihteidenkäytön rajoitta-

minen. Asumispalveluyksikön tarjoamalla tukitoimilla on opinnäytetyön tulosten mukaan päihteidenkäyttöä vähentävä vaikutus. (Horttanainen & Lamminpää 2009, 27–28.)

Tapaustutkimusta tehdessä aiemmista tutkimuksista on hyötyä mahdollisten vastaavanlaisten ilmiöiden ymmärtämisessä sekä hyväksi todettujen työvälineiden ja menetelmien löytämisessä. Ongelmana on kuitenkin tapaustutkimuksiin liittyvien materiaalien vähäinen saatavuus, niiden salaisuus ja hankaluus rinnastaa aineistoihin pohjautuvia tutkimuksia keskenään. (Kananen 2013, 81–82.) Tapaustutkimuksen erityisluonteen ja ainutlaatuisuuden vuoksi tässä mainittuja aiempia tutkimuksia ei ole kuitenkaan sisällöllisesti hyödynnetty tässä opinnäytetyössä.

7 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA

Idea opinnäytetyön aiheesta nousi opinnäytetyön tekijöiden yhteisestä kiinnostuksesta yhteisöasumiseen perustuvan asumispalvelumallin toimintaa kohtaan. Yhteistyö työelämäkumppanin kanssa alkoi toukokuussa 2013, jolloin tehtiin alustava sopimus opinnäytetyön tekemisestä kyseiseen yksikköön. Työelämäkumppanin kanssa oltiin tiiviissä yhteistyössä alusta alkaen. Yksikön tarve oli saada käyttöönsä tietoa sekä yksikön että yhteisön toiminnasta.

Teoriapohjan kartoittaminen sekä opinnäytetyön yleisten suuntaviivojen ja tavoitteiden asettaminen alkoi syksyllä 2013. Opinnäytetyön suunnitelma valmistui alkutalven aikana ja seminaariesitys pidettiin helmikuussa 2014. Tutkimuslupa (Liite 1.) opinnäytetyön tekemistä varten saatiin helmikuun puolessa välissä, jonka jälkeen teema-haastattelurunko (Liite 3.) muokattiin lopulliseen muotoonsa. Maaliskuun alussa allekirjoitettiin haastattelulupakaavakkeet (Liite 2.) kaikkien haastateltavaksi suostuneiden kanssa. Sekä asukkaiden että työntekijöiden haastattelut toteutettiin maaliskuun aikana.

Opinnäytetyön prosessin etenemisen seuraamisen tukena pidettiin tutkimuspäiväkirjaa opinnäytetyön eri vaiheista. Päiväkirjan avulla pystyttiin seuraamaan sekä opinnäytetyön aikataulutusta että eri vaiheisiin käytettyä työmäärää. Opinnäytetyön eri vaiheiden, prosessin aikana tehtyjen valintojen ja niiden perustelujen kirjaaminen

auttoi hahmottamaan opinnäytetyön loppuvaiheessa prosessia kokonaisuudessaan. Päiväkirjan merkinnät helpottivat myös opinnäytetyön luotettavuuskysymysten arviointia ja pohdintaa.

7.1 Tutkimuskohde

Opinnäytetyön työelämäkumppanina toimii kunnallisen päihdehuollon asumispalveluyksikkö. Asumispalveluyksikkö toimii tapaustutkimuksen kohteena sekä fyysisenä ympäristönä että kerättävän aineiston lähteenä. Yksikössä on 12 asukaspaikkaa, jotka jakautuvat asukkaan toimintakyvyn ja palvelutarpeen mukaisesti yhteisökoti- ja soluasumiseen. Tällä hetkellä kaikki asukkaat ovat jo keski-ikäen ylittäneitä miehiä, joista useat ovat asuneet yksikössä jo vuosien ajan. Yksikössä työskentelee tällä hetkellä kolme vakituista työntekijää. Toimintaympäristö on päihteetön ja kuntouttavan työotteen mukaisesti asukkaiden omatoimisuutta tukeva.

Asiakkuutta aiheuttavat tekijät ovat pääasiassa päihdeongelma ja asunnottomuus. Näiden tekijöiden lisäksi myös taloudelliset ja terveydelliset ongelmat luovat moniasiakkuutta ja vaativat usein aivan perusasioihin kohdentuvaa tukea elämänhallinnan parantamiseksi. Sosiaalityöntekijän vahvistaman asumissopimuksen tekemisen lisäksi laaditaan asukkaan kanssa yhteistyössä yksilöllinen kuntoutussuunnitelma.

Asumispalveluyksikön fyysiset tilat käsittävät päärakennuksen, varastotilat sekä erillisen toimistorakennuksen, jossa sijaitsee myös yhteinen toimintatila. Päärakennus jakautuu isompaan yhteisökodin ja pienempään solun puoleen. Henkilökunta työskentelee arkisin kahdessa ja viikonloppuisin yhdessä vuorossa. Aamuvuorossa on pääsääntöisesti kaksi työntekijää, mutta iltavuoroissa ja viikonloppuisin työskennellään yksin.

Työntekijöiden työnkuva yksikössä on laaja sisältäen sekä fyysisten tilojen ylläpidon että monipuolisen asiakastyön. Palveluohjauksessa Kelan asetusten ja sosiaalihuollon etuuksien selvittäminen kuuluvat keskeisesti henkilöstön työnkuvaan. Yksikön kaikki tilat ovat päihteettömiä alueita, jolloin henkilökunnan tehtävänä on myös valvoa tilannetta. Päivittäisiin rutiineihin lukeutuu arkipäivän toimintojen tukemisen lisäksi lääkehoito, joka on pyritty järjestämään aina asukkaan toimintakyvyn mukaisesti.

7.2 Menetelmät, aineisto ja analyysi

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata kyseistä asumispalveluyksikköä arjen ja käytännön näkökulmasta verrattuna hallinnollisiin näkemyksiin ja yleisiin teorioihin. Pääkysymyksenä on tutkia sitä, millä tavoin asiakkaat kokevat ja millaisena työntekijät näkevät yhteisöllisen asumispalvelun. Tavoitteena on muodostaa kokemusten ja näkemysten pohjalta kuvaus asumispalveluyksikön merkityksestä asukkaiden elämään. Tarkentavia alakysymyksiä ovat mitä haasteita ja mahdollisuuksia sisältyy yhteisölliseen asumispalvelumalliin ja miten yhteisöllistä asumispalvelumallia voisi kehittää ja viedä eteenpäin.

Opinnäytetyön lähestymistapa perustuu laadulliseen, eli kvalitatiiviseen tutkimusmenetelmään. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on ilmiön ja sen eri tekijöiden välisten suhteiden ymmärtäminen sekä selittäminen kerätyn aineiston pohjalta (Kananen 2013, 26). Koska opinnäytetyön tutkimuksen kohteena on yhden asumispalveluyksikön tämän hetkinen toimintakokonaisuus, on kyseessä tapaustutkimus. Tapaustutkimus pyrkii syvälliseen ja kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen yhdestä monimuotoisesta ilmiöstä (Kananen 2013, 28). Tapaustutkimuksen luonne jo itsessään auttoi rajaamaan opinnäytetyöhön sisällytettävää aineistoa ja aihepiiriä, sillä opinnäytetyön tutkimuksen kohteena on vain tietyn asumispalveluyksikön asukkaiden kokemukset ja työntekijöiden näkemykset.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla sekä asumispalveluyksikön asiakkaita että työntekijöitä. Tapaustutkimusta varten haastateltavaksi tulisi valita henkilöt, jotka liittyvät tutkittavaan ilmiöön ja omaavat ilmiön ja tutkimustavoitteen kannalta oleellisinta tietoa (Kananen 2013, 94). Mahdollisimman kattavan näkemyksen saamiseksi yksikössä asumisen kokemuksista, valittiin haastatteluihin ainoastaan asukkaat, jotka ovat asuneet jo pidemmän aikaa yksikössä. Haastatteluihin osallistui viisi asukasta. Asukkaiden haastattelut toteutettiin ennen työntekijöiden haastattelua, koska tarkoituksena oli saada esille aihealueet, jotka ovat merkityksellisimpiä asukkaille. Työntekijöiden ryhmähaastattelu toteutettiin kahdessa eri osassa, joista ensimmäiseen osallistui kaksi ja jälkimmäiseen kaikki kolme työntekijää. Haastattelun toinen osio oli kokoava ja aikaisemmin saatuja tietoja täydentävä.

Teemahaastattelu on yksittäisiä kysymyksiä laajempien kokonaisuuksien, eli teemojen kautta muodostuva keskustelunomainen haastattelu, jossa aihealueiden lisäksi voi nousta esiin myös uusia asioita ja kysymyksiä (Kananen 2013, 93). Koska tarkoituksena oli tuoda esiin asukkaiden oma ääni ja työntekijöiden näkemys yksikön toiminnasta laajana kokonaisuutena, olisi tiukka haastattelurunko voinut muodostaa suppean ja ulkokohtaisen aineiston. Teemat valittiin perustuen sekä tutkimuskohteeseen liittyvään teoreettiseen viitekehykseen että toimintaympäristöstä tiedettyihin aiheisiin. Teemojen valinnalla pyrittiin saamaan kattava kuva juuri kyseessä olevan yksikön toiminnasta. Teemahaastattelun avulla pyritään keräämään tutkimustavoitteen kannalta merkityksellistä aineistoa, jolloin teemat pohjautuvat jo ennalta tiedettyyn tietoon aiheesta (Tuomi & Sarajärvi 2011, 75).

Asukkaiden haastatteluja varten laaditun teemahaastattelurungon (Liite 3.) rakenne etenee osittain teemoiltaan ajallisesti, mikä edesauttoi tarinallisen kokonaisuuden syntymistä ja mahdollisti kattavan aineiston saamisen. Teemoihin sisältyy muun muassa asukkaiden asumispalveluyksikköön tuleminen, yhteisömuotoisessa yksikössä asuminen ja mahdolliset itsenäiseen asumiseen liittyvät suunnitelmat. Haastateltavien taustatietoja kartoittamalla haluttiin saada tietoa asukkaiden elämäntilanteista ennen yksikköön tulemistä. Yhteisömuotoisessa asumispalveluyksikössä asumisen kokemuksia pyrittiin selvittämään muun muassa päivittäisen arjen, erilaisten vuorovaikussuhteiden toimivuuden ja elämäntilanteessa tapahtuneiden muutosten kuvaamisen kautta. Viimeisenä teemana asukkaan oman tulevaisuuden suunnittelun sekä yksikön ja palveluiden kehittämisen pohtimisen oli tarkoitus tuoda esille asukkaiden henkilökohtaisia toiveita ja tavoitteita.

Tarkentavien alakysymysten avulla haastateltavien vastauksia pystyttiin tarvittaessa täsmentämään ja laajentamaan. Haastattelurungon loppuosan aiheet perustuvat Päihdepalvelujen laatusuositukseen (2002), joiden avulla pyrittiin täydentämään ja kokoamaan aiempia vastauksia. Työntekijöiden haastattelussa käytettiin teemoiltaan ja aihepiireiltään samaa haastattelurunkoa, mutta tarkentavat alakysymykset räätälöitiin tuomaan esille työntekijöiden näkemyksiä käsiteltävistä aiheista. Työntekijöiden haastatteluteemoihin lisättiin vielä erillinen osio, joka käsittelee työssä jaksamista. Teemahaastattelurungot annettiin haastateltaville etukäteen aiheeseen ja teemoihin tutustumista varten.

Asukkaiden haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jotta saatiin selville asukkaiden omakohtaisia kokemuksia yksikön toiminnasta. Yksilöhaastatteluilla on mahdollista saada sekä tarkempaa että luotettavampaa tietoa verrattuna ryhmähaastatteluihin, joissa mukana on aina ympäröivän ryhmän vaikutus haastattelutilanteeseen (Kananen 2013, 94). Työntekijöitä haastateltiin ryhmänä, koska päämääränä ei ollut selvittää työntekijöiden henkilökohtaisia kokemuksia, vaan henkilöstön jaettuja näkemyksiä yksikön toiminnasta.

Haastattelut suoritettiin parityöskentelynä, jossa työnjako muodostui vuorottelevasta kysymysten esittämisestä. Kaikissa haastatteluissa käytettiin myös nauhuria, jonka käyttöön kysyttiin lupa haastattelulupakaavakkeessa (Liite 2.). Nauhoitetuista haastatteluista kertyi kaikkiaan seitsemän tuntia materiaalia, joka litteroitiin sanatarkasti jättäen kuitenkin pois selkeästi jatkotyöstämisen kannalta epäoleelliset kohdat, kuten aiheesta täysin poikkeavat välikommentit sekä toistuvat täytesanat.

Litteroitu aineisto tiivistettiin ja samalla tehtiin alustava luokittelu useiden lukukertojen jälkeen. Tiivistetystä aineistosta muodostettiin taulukko, jossa eri haastatteluista saadut vastaukset kerättiin samojen teemojen alle edelleen alkuperäisessä vastausmuodossa kontekstin säilyttämiseksi. Käytännölliseen tutkimusongelmaan sopii aineiston analysointitapana teemoittelu, jolloin haastatteluaineistosta on helppoa kerätä kaikki olennainen tieto (Eskola & Suoranta 1998, 178). Koska tässä opinnäytetyössä tarkoituksena oli löytää syvempiä merkityksiä ja merkitysten välisiä yhteyksiä jatkettiin analysointia sisällönanalyysin kautta.

Teemoittelun jälkeen vastauksista kerättiin ydinasiat, jotka järjestettiin uuteen taulukkoon uusien aihekokonaisuuksien alle tulosten lopullista analysointia, kirjaamista ja yhteenvetoa varten. Uudet luokat muodostuivat haastatteluaineistosta nousseiden merkityksellisten aiheiden pohjalta. Teemahaastattelun avulla koottu haastattelumateriaali järjestetään sisällönanalyysin kautta niin, että aineistosta nousseista asioista sekä niistä vedetyistä johtopäätöksistä voidaan muodostaa yleisempiä ja käsitteellisempiä kokonaisuuksia (Kananen 2013, 107).

8 KOKEMUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ ASUMISPALVELUYKSIKÖSTÄ

Tässä osiossa esitellään teemahaastattelun avulla kerätyn aineiston keskeisimmät tulokset. Asukkaiden kokemuksia ja henkilökunnan näkemyksiä käsitellään rinnakkain, ja etsitään mahdollisia eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä niiden välillä. Tulosten esittely etenee ajallisesti asukkaaksi tulemisen ja yksikössä asumisen kokemuksista ja merkityksistä asukkaan tulevaisuuden suunnitelmiin. Osion lopussa esitellään lyhyesti asukkaiden ja työntekijöiden esille tuomia kehittämishaasteita. Päihdepalvelujen laatusuositukseen (2002) viittaavat tulokset on liitetty muiden aiheiden yhteyteen, joten erillistä vertailua laatusuosituksen ja niihin viittaavien tulosten välillä ei esitetä. Asukkaiden haastatteluaineistosta valittujen suorien sitaattien tarkoitus tässä osiossa on havainnollistaa ja tarkentaa tulosten taustoja.

8.1 Asukkaaksi tuleminen

Haastateltujen asukkaiden elämäntilanteeseen ennen yksikköön tulemistä liittyi alkoholin käyttöä ja asunnottomuutta. Ongelmien taustalla on voinut olla myös taloudellisia vaikeuksia ja ympäröivän yhteisön tai kaveripiirin huono vaikutus. Asunnottomuutta on esiintynyt eri muodoissa kadulla asumisesta kaverien luona majailuun. Tällä hetkellä kaikki haastatellut ovat eläkkeellä.

Työntekijöiden näkemyksen mukaan suurin osa yksikköön tulevista asukkaista on eläkkeellä tai eläköityvät työkyvyn arvioinnin myötä. Asunnottomuuden ja pitkäaikaisen päihdeongelman lisäksi asukkailla voi esiintyä ongelmia terveyden, sosiaalisten suhteiden ja taloudellisten asioiden kanssa. Taloudellisista ongelmista asunnottomuuteen liittyvät mahdolliset vuokratilastit ja luottotietojen menetys. Usein juuri ongelmien kärjistyminen johtaa asunnottomuuteen.

No se oli aika huonossa mallissa silleen... ja se meni vähän sitten yli, överiksi meni se touhu ja kaverit sitten pilas sen lopullisestikin.

Asukkaiden kertomukset palveluiden käytöstä ennen asumispalveluyksikköön tulemistä jakautuivat kahteen eri ryhmään. Osalla asukkaista on ollut asiakkuuksia sekä A-klinikkaan että muihin päihdehuollon palveluihin. Toisaalta osa asukkaista kertoi, etteivät olleet käyttäneet minkäänlaisia palveluja ennen yksikköön tulemistä. Työntekijöiden näkemyksen mukaan yksikköön tulevien asukkaiden päihdehistorialla tai

aikaisemmin käytettyjen palvelujen määrällä tai laadulla ei ole vaikutusta asukaspaikan saamiseen. Tällä hetkellä yleisimmät yksikön ulkopuoliset palvelut asukkaiden keskuudessa ovat sosiaalikeskuksen ja Kelan lisäksi A-klinikka ja terveystalvelut.

Kaikki haastatellut asukkaat kertoivat tullessaan asumispalveluyksikköön sosiaalitoimen kautta. Suurin osa sanoi ottaneensa yhteyttä viranomaisiin oma-aloitteisesti. Tieto yksikön palveluista oltiin saatu joko sosiaalitoimen tai kaveripiirin kautta. Kaikki kokivat saaneensa paikan yksiköstä helposti ja nopeasti. Osalle asukkaista asumispalveluyksikköön muuttaminen näyttäytyi ainoana vaihtoehtona.

Se oli helppo sillon päästä, kun oli paikka vapaana niin pääsin heti, muutenhan minä oisin joutunu jonneki, minnekkä sattuu, en tiiä.

Työntekijät kertoivat, että asukkaaksi tuleminen vaatii aina sosiaalityöntekijän päätöksen. Sosiaalityöntekijät tiedustelevat avoimia asiakaspaikkoja, jonka jälkeen vähintään kaksi yksikön työntekijää arvioi uuden asiakkaan soveltuvuutta yksikköön. Aiempien kokemusten perusteella asukkaaksi ei sovellu henkilö, jolla on akuutti humeriippuvuus, vakavia mielenterveysongelmia tai merkittäviä fyysisiä toimintarajoitteita. Uudet asiakkaat pyritään saamaan asumispalvelun asiakkaiksi mahdollisimman nopeasti. Työntekijöiden näkemyksen mukaan asiakkaat jakautuvat karkeasti sanottuna yksikköön pääseviin ja sinne joutuviin. Yksikköön niin sanotusti joutuville asiakkaille asumispalvelu on ainoa vaihtoehto, mikä voi näkyä sopeutumisen vaikeuksina ja yleisenä tyytymättömyytenä.

Työntekijät kuvailivat uusien asukkaiden yleisimpien tuen tarpeiden liittyvän asioiden hoitamiseen ja palveluohjaukseen, säännöllisen päivärytmin saavuttamiseen ja arjen käytännön toimintojen ylläpitämiseen sekä lääkehoidon asianmukaiseen järjestämiseen. Käytännön tukea asukkaat kokivat saaneensa virallisten asioiden hoidossa sekä arjenhallinnassa. Elämänhallintaan vaikuttavista asioista esiin nousi yksikön arjen järjestelmällisyys, alkoholin käytön vähentäminen, erottautuminen vanhasta kaveripiiristä ja rauha käsitellä asioita.

Tämä autto siinä, että minä saan täällä olla nii ku minä haluan, ku on sääntöjen puitteissa. Ja minä oon saanu niitä asioita yksinää tuolla käsitellä...

Sitä on enemmän tässä elämän syrjässä kiinni, kun oppii ekanaki huolehtimaan itsestään.

Asukkaiden kertomusten mukaan yhteisöön sopeutumista helpotti mahdolliset aiemmat kokemukset jossakin yhteisössä asumisesta. Pääosin asukkaat kokivat sopeutuneensa yhteisöön hyvin, mutta kahden hengen huoneet ja yksikön päihitteettömyys mainittiin sopeutumista vaikeuttavina tekijöinä. Työntekijöiden näkemyksissä toistui samankaltaisia asioita. Aiemmin yksin asuneilla yhteisön sääntöihin, päihitteettömyyteen ja muiden läsnäoloon sopeutuminen voi olla haastavampaa.

8.2 Yksikön toiminta

Työntekijöiden mielestä yksikön tarkka määrittelyminen on hankalaa. Heidän näkemyksensä mukaan kyseessä on asumisyksikkö, joka laitospäihteistä huolimatta määrittyy kuitenkin enemmän avopalveluksi. Työntekijöiden näkemyksen mukaan yksikkö tarjoaa sen palvelun, joka on olennaista asiakasryhmälle. Työntekijät kertoivat asumisjaksojen yksikössä pidentyneen ja asukkaiden vaihtuvuuden vähentyneen viime vuosina. Myös samojen asukkaiden toistuvat asumisjaksot ovat vähentyneet. Haastatellut asukkaat ovat asuneet yksikössä 1–12 vuotta. Keskimäärin asumisjakson pituus on noin yksi vuosi.

Työntekijät kuvailivat solun, eli yksikön pienemmän yhteisön puolen olevan yhteisökodista seuraava porras itsenäisempään elämään. Solun asukkaat tarvitsevat vähemmän tukea arjen asioissa, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että he esimerkiksi hankkivat ja valmistavat itse ruoat ja vastaavat itsenäisemmin käytännön askareista. Solun entiset ja nykyiset asukkaat pitävät solussa asumista mielekkäänä, koska se on pienempi osa koko yhteisöä ja asukkaita on vähemmän.

Yhteisökodin puolen asukkaiden mielestä kahden hengen huoneissa ei saa tarpeeksi yksityisyyttä, mutta solun puolen asukkaiden mukaan vastaavia ongelmia ei ole solussa johtuen mahdollisuudesta omaan huoneeseen. Toinen yksityisyyteen liittyvä käytännön asia on omien saunavuorojen puuttuminen. Toisaalta asukkaiden mukaan ympäristö antaa mahdollisuuden myös itse hakeutua omaan rauhaan. Työntekijät nostivat esiin myös tiiviit toimistotilat, joiden vuoksi yksityisyys on huomioitava erikseen asiakastyötä tehtäessä.

Muihin yleisiin tiloihin sekä asukkaat että työntekijät ovat pääosin tyytyväisiä. Tilat kaipaavat päivitystä, mutta puutokset eivät suuremmin häiritse asukkaita. Ajoittaisesta ahtaudesta huolimatta tilat arvioitiin tarkoituksenmukaisiksi yksikön toimintaan nähden. Kodinomaisia tiloja ja viihtyisää ympäristöä pidetään mielekkäinä. Kaikki asukkaat ja työntekijät ovat sitä mieltä, että yksikkö on pääosin turvallinen sekä ilma-
piiriltään että fyysisiltä tiloiltaan. Työntekijät mainitsivat turvallisuusriskinä työvuorot, joissa työskennellään yksin. Asukkaat mieltävät yhteisön itsessään turvalliseksi, mutta pitävät suurimpana turvallisuutta uhkaavana tekijänä häiritsevästi käyttäytyvät yksikön ulkopuoliset henkilöt.

Yksikön säännöt ovat asukkaiden mielestä toimivia ja niitä on riittävästi. Joidenkin sääntöjen kohdalla on heidän mukaansa neuvotteluvaraa. Säännöt ja vastuut auttavat asukkaiden mukaan vastuun ottamista itsestä. Myös paikka itsessään auttaa noudattamaan sääntöjä.

...tämä paikka jo auttaa minua, että ku minä oon täällä, nii minä tiän, että minä en riko niitä sääntöjä.

Asukkaat arvostavat oma-aloitteisen tekemisen mahdollisuutta, eikä yksikössä oleminen ja tekeminen ole heidän mielestään liian rajoitettua tai vahdittua. Viikoittain järjestettyä toimintapäivää pidetään pääasiassa hyvänä.

Se on yks mikä täällä nyt, jos ottaa vastaan nää mahdollisuudet mitä täällä on, nii se on hyvä.

Työntekijöiden mukaan toiminnalla ei ole merkitystä ilman minkäänlaisia sääntöjä. Sääntöjä pyritään pohtimaan tilanteen mukaan, mutta tiettyjä rajoituksia ei voi soveltaa. Työntekijät ovat havainneet sääntöjen vaikuttavan myös päihteisiin suhtautumiseen. Sääntöjä on heidän mukaansa sopivasti, eikä niiden tiukentaminen toimi. Molemminpuolinen luottamus toimii, kun asukkaat pystyvät itse määrittämään tekemisiään. Säännöt ovat muotoutuneet ajan kuluessa, eikä niiden suhteen ole yleisesti ollut ongelmia. Vastuut ovat tärkeitä asukkaan toimintakyvyn ylläpidossa tuettaessa yksilön vastuun ottamista omasta elämästään. Yksikön rakenne itsessään velvoittaa asukasta arkeen osallistumiseen, mikä on osaltaan myös kuntouttavaa toimintaa.

Työntekijöiden mukaan asukkaita tuetaan muun muassa arkipäivän askareiden hoitamisessa sekä terveyteen ja lääkitykseen liittyvissä asioissa. Muita tukimuotoja ovat palveluohjaus ja asiointiapu. Sosiaalista tukea pidetään merkityksellisenä keskustelun ja kannustamisen muodossa. Yksikössä pyritään tukemaan asukkaiden vastuun ottamista omasta elämästään pitkäaikaisen yhteistyön avulla. Työntekijöiden mielestä tukea pystytään tarjoamaan riittävästi.

Asukkaiden mielestä virallisten asioiden hoitaminen, sekä siihen liittyvien lomakkeiden täyttäminen on hankalaa, mikä näkyy palveluohjauksen ja asiointiavun tarpeen korostumisena myös henkilöstön työnkuvassa. Asukkaat pitävät sosiaalista tukea tärkeänä siinä muodossa, että työntekijä mahdollistaa sosiaalisen kanssakäymisen läsnäolollaan ja kyselee asukkaiden kuulumisia.

...käy aina tuolla sisäpuolella joka päivä aina ku lähtee töistä pois, nii se aina käy juttelemassa ja kyselemässä, ei se aina kyselekään, vaan jutskailemassa.

Tällaista tukea toivottaisiin enemmän. Muilta osin asukkaat kokevat saavansa omiin tarpeisiinsa nähden riittävästi tukea. Asukkaat kuvailivat myös paikan itsessään saavan ihmiset ryhdistäytymään.

8.3 Yhteisön arki ja vuorovaikutus

Sekä työntekijöiden että asukkaiden näkemyksen mukaan yhteisön arki sujuu tasaisesti ja rauhallisesti. Vuorovaikutusta esiintyy eniten huonetovereiden kesken, mutta toisaalta ulkona tupakointi nähdään myös sosiaalisena tilanteena, jossa eri puolten, eli yhteisökodin ja solun asukkaat ovat enemmän tekemisissä toistensa kanssa. Lisäksi ruokailutilanteet ja toimintapäivät mielletään yhteiseksi tekemiseksi. Vaikka yhteisöä kuvailtiin tiiviiksi, pidetään varsinaista yhteisöllistä toimintaa vähäisenä.

Täähän se on aina tämmösessä yhteisössä, että täällä pitäis olla jonkinlainen yhteishenki...

Yhteisökodin puolen asukkaat kertoivat viettävänsä paljon aikaa omissa oloissaan. Työntekijät korostivat päihteettömän yhteisön positiivista vaikutusta yksilön päihteettömyyteen.

Yleisesti ottaen asukkaiden vaihtuminen ei työntekijöiden eikä asukkaiden mielestä vaikuta suuremmin yhteisön toimintaan. Työntekijöiden lisäksi myös asukkaat ohjeistavat uusia tulijoita yksikön toimintoihin käytännön tasolla. Asukkaat kertoivat pitävänsä jonkin verran yhteyttä pois muuttaneisiin asukkaisiin.

Asukkaat pitävät perhettä tärkeänä, mutta muutoin sosiaaliset suhteet ovat vähäisiä. Osa ei halua olla yhteydessä päihteiden käyttöön liittyvään kaveripiiriin, eivätkä kaikki halua myöskään perhettään vierailulle yksikköön paikan luonteesta johtuen. Työntekijöiden mielestä vierailut olisivat tervetulleita, mutta vain muutamilla asukkailla käy kylässä sukulaisia. Muut yhteydet ovat vähäisiä, koska kaveripiiri voi koostua usein päihteiden käyttäjistä.

Sekä työntekijöiden että asukkaiden näkemyksistä tulee esiin asukkaan oman aktiivisuuden vaikutus asukkaiden ja työntekijöiden välisen yhteistyön määrään. Asukkaiden mielestä yhdessä työntekijöiden kanssa tehtävät asiointikäynnit ovat myös tärkeä sosiaalisen tuen muoto. Kaikki asukkaat eivät pidä työyhteisön toimintaa yhteneväisenä yhteistyön sujumisen kannalta, mutta yleisesti ottaen yhteistyö kuitenkin toimii ja asukkaat luottavat työntekijöihin ja ammattilaisiin. Luottamuksen heikkenemisen myötä asukas voi tuntea joutuvansa varomaan omia sanomisiaan. Asukkaiden haastatteluaineistossa mainittiin yhteistyötä vaikeuttavan myös mahdollinen työntekijän holhoava asenne.

...asia on sillee että meidän keski-ikä taitaa olla aika lähellä X. Pitäis ymmärtää tää tekeminen sillee, että ne on vanhoja kaiken nähneitä... täällä ei oo pieniä lapsia.

Koska resurssit ovat pienet, ja kaikki työtehtävät hoidetaan yksikössä saman henkilöstön voimin, on työntekijöiden mielestä asiakastyön määrä vähentynyt vuosien mittaan. Asukkaiden hyvinvointi on ensisijainen muihin tehtäviin nähden, mutta asiakastyön ja sosiaalisen tuen tarpeen määrästä ei ole täyttä varmuutta. Myös työntekijät pitävät yhteistyötä asukkaiden kanssa toimivana, mutta tiedostavat, että työntekijöillä on oltava valmius ottaa vastaan myös huonoja päiviä.

Työntekijät kertoivat asiakastyön peruslähtökohtana olevan asiakaslähtöisyyden. Asukkaat voivat tuoda talonkokouksessa esiin erilaisia vaihtoehtoja, joista kaikki käsitellään ja pohditaan läpi. Työntekijät pyrkivät tukemaan mahdollisimman helppoa asioiden kertomista ja esille tuomista avoimen keskustelun kautta. Edellisestä varsi-

naisesta asiakastyytyväisyyskyselystä on kulunut aikaa. Asukkaat kertoivat, että heiltä kysytään palautetta ja mielipiteitä liittyen yksikön toimintaan, mutta joidenkin mielestä palautteiden kerääminen on näennäistä, eikä mielipiteillä ole todellista merkitystä. Asukkaiden mielipiteistä nousi esiin tarve toimivan palautejärjestelmän kehittämiseksi.

No, ei tässä oo paljon semmosta mitä nyt tarvii vaikuttaakaan, kun nää on se miten on pelattu, ku aina on aina ennenkin tehty näin, niin kai sitä tehään nytenkin.

8.4 Muutokset

Sen minä ainaki tiän, että täällä minun ei tarvi viinaa ottaa, minun ei oo tehny vuosii enää mieli yhtää...

Asukkaiden ja työntekijöiden mukaan suurin asukkaiden elämäntilanteeseen liittyvä muutos on alkoholinkäytön väheneminen. Muut muutokset liittyvät taloudellisten asioiden hoitamiseen ja toimivaan lääkehoitoon. Asemmuutokseen suhteessa päihteisiin pyritään myös työntekijöiden kanssa käytävien keskustelujen kautta. Lisääntyvä vastuun ottaminen itsestä on työntekijöiden näkemyksen mukaan myös yksi asukkaissa havaittava muutos.

Asukkaiden kokemuksista nousi selkeimpänä yksikköön liittyvänä muutoksena esiin tämän vuoden alusta voimaan tullut muutos asumispalveluyksikön maksuissa, jonka myötä suurimmalla osalla asukkaista tulot ovat pienentyneet. Työntekijöiden työssä tämä muutos näkyy lähinnä toimeentulotukihakemusten lisääntyneenä täyttämisenä. Sekä työntekijöiden että asukkaiden näkemyksen mukaan maksujen nouseminen aiheuttaa asiakaskuntaan liikehdintää ja osaltaan motivoi omaan asuntoon muuttamiseen. Työntekijät mainitsivat muutoksena myös mielenterveys- ja päihdepalvelujen siirtymisen terveystalouteen. Positiivisena puolena muutoksessa työntekijät pitävät uuden mielenterveys- ja päihdetyön tiimin muodostamista, jonka pitäisi lisätä yhteistyötä eri palveluntarjoajien kesken ja tätä kautta lisätä mahdollisuuksia viriketoimintaan.

Työntekijöiden mielestä henkilöstön määrä on riittävä, mutta esimerkiksi poikkeustilanteissa, kuten sairaslomien aikana henkilöstöresurssien vaje vaikuttaa koko yksikön toimintaan, koska sijaisia ei saa käyttää. Henkilöstövaje vaikuttaa työpäivien pituuteen ja voi näyttäytyä asukasyhteisössä levottomuutena, talossa juomisena ja häiriönä. Asukkaiden kokemusten mukaan työaikojen epäsäännöllisyys

haittaa toisinaan normaalia arkirytmää ja omien asioiden hoitamista, koska lyhyempi työpäivä tarkoittaa yksikön ovien aikaisempaa lukitsemista, jolloin pahimmassa tapauksessa asukas joutuu etsimään yöpaikan jostain muualta. Asukkailla on työntekijöiden poissa ollessa epävarmuutta myös siitä, kuinka toimia yllättävissä tilanteissa liittyen esimerkiksi lääkitykseen. Myös toimistolla asioiden hoitamiselle jää vähemmän aikaa työaikojen ollessa lyhyempiä.

Työntekijät kertoivat kaksivuorotyön liittyvän olennaisesti työssä jaksamiseen ja työstä palautumiseen. Henkilökuntavaje ja äkkinäiset muutokset edellyttävät työntekijöiltä venymistä, mikä pitkällä aikavälillä aiheuttaa väsymystä. Myös asukkaat toivat esille huolen työntekijöiden jaksamisesta. Työntekijöiden mukaan riittävät resurssit ja yhteinen näkemys työnkuvasta edesauttaisivat työssä jaksamista ja lisääisivät työhyvointia.

8.5 Suunnitelmat asumisen suhteen

Haastateltujen asukkaiden kertomuksista nousi esiin huonoja kokemuksia itsenäisestä asumisesta. Syyt, joiden vuoksi ei olla valmiita itsenäiseen asumiseen ovat yksinäisyys, toisaalta kaveripiirin huono vaikutus ja pelko oman asunnon muuttumisesta ryyppypaikaksi sekä kokemus siitä, että jää "tuuliajolle". Palvelujärjestelmän monimutkaisuus aiheuttaa ongelmia palveluiden saamisen ja asioiden hoitamisen suhteen. Asunnon saamisen esteeksi voi muodostua myös mahdolliset vanhat vuokratästit ja luottotietojen menetys.

Työntekijöiden näkemyksen mukaan suurimmalla osalla asukkaista on realistiset näkemykset itsenäisestä asumisesta aikaisempien kokemusten perusteella, mutta joidenkin kohdalla joudutaan miettimään palvelutarpeita. Työntekijät pitävät haasteellisena sitä, jos asukas ei tunnista itse omaa avun tarvettaan. Omaan asuntoon muuttamiseen sisältyy usein riski siitä, että asiat riistäytyvät helposti käsistä sääntöjen ja kontrollin puutteen vuoksi, sillä harva sanoo lopettavansa päihteiden käytön kokonaan.

Nii, siellä ois aika helppo sotkeentua siihen sivuraiteille.

Yksiköllä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta antaa jälkitukea pienten resurssien vuoksi, mutta yhteistyössä muiden palveluntarjoajien kanssa yksikkö pyrkii räätälöimään

asukkaille kotiinvietäviä palveluja. Tukea tarvittaisiin arjenhallinnan lisäksi erityisesti virallisten asioiden hoitamiseen ja muuhun asiointiin esimerkiksi saattajapalvelun muodossa.

8.6 Kehittäminen

Yhteenvedona kehittämishaasteista esille nousi sekä yksikön toimintaan että jatkohuoltoon liittyviä asioita. Useissa asukkaiden haastatteluissa mainittiin kahden hengen huoneiden aiheuttamia hankaluuksia liittyen yksityisyyteen ja ilmapiiriin. Parempana vaihtoehtona pidettäisiin yhden hengen huoneita, joiden myötä kaikille voitaisiin taata riittävästi omaa tilaa ja rauhaa. Mielipiteissä tuli esille myös näkemyksiä, joiden mukaan alkoholin vaikutuksen alaisena oleskelua alueella tulisi rajoittaa entisestään. Myös yksikön ulkopuolisten päihtyneiden henkilöiden tulemistä alueelle pidetään häiritsevänä.

Useat asukkaista toivovat enemmän sosiaalista tukea keskustelujen ja työntekijöiden kanssa tehtävän yhteistyön muodossa. Työntekijöiden läsnäoloa yhteisöjen tiloissa pidetään pääosin hyvänä käytäntönä. Toiminnan suunnittelussa asukkaiden mielestä tulisi kiinnittää huomiota siihen, kenelle palvelu on tarkoitettu, ja mitä asiakaskunnalle kannattaa tarjota.

Pitäis jollai lailla saada... nää asiat sillee, että kelle tää homma on tarkotettu, ja mitähän niille nyt kannattas tarjota.

Myös toimivalle kanavalle palautteita ja ehdotuksia varten kerrottiin olevan tarvetta. Työntekijät nostivat esille tarpeen kehittää kuntoutussuunnitelmaa asiakaslähtöisemmäksi, jolloin asetettaisiin pienempiä ja lyhytaikaisempia tavoitteita.

Työntekijöiden mielestä jatkohuollon järjestäminen nykyisillä resursseilla on lähes mahdotonta. Heidän mukaansa tulisi kehittää enemmän matalan kynnyksen palveluja, joiden toiminta olisi enemmän asiakaslähtöistä kuin ylhäältä ohjattua. Asukkaiden näkemyksistä nousi myös esiin tarve tuen saamiseen omaan asuntoon. Tukea toivotaan esimerkiksi talousasioiden hoidossa ennaltaehkäisemään mahdollisia tulevia vuokranmaksuongelmia.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osiossa esitetään tulosten pohjalta tehdyt keskeisimmät johtopäätökset. Laaja ja kattava aineisto mahdollisti haastatteluissa käsiteltyjen teemojen keskinäisten suhteiden näkyväksi tulemisen. Johtopäätösten yhdistäminen taustateorian kanssa esitetään kokonaisuuksina, jotka tuovat esiin eri näkökulmia käsiteltyihin aiheisiin. Asukkaiden haastatteluaineistosta kerättyjen suorien lainausten tarkoituksena tässä osiossa on kuvata ja kiteyttää käsiteltävää aihetta.

9.1 Sosiaalisen tuen merkitys

Tällasessa paikassa, vastuu omasta itestään, nii tähän helpottaa tämmönen paikka kun X sen vastuun ottamista itestään.

Haastatteluaineistosta saatujen tulosten perusteella kaikki asukkaat ovat vähentäneet päihteiden käyttöä verrattuna elämäntilanteeseen ennen asumispalveluyksikköön muuttamista. Yksikön ja sääntöjen merkitys tuotiin esille elämäntilanteen muuttumiseen vaikuttavina tekijöinä. Toisaalta arjen järjestelmällisyys ja yksikössä annettava tuki eri muodoissaan edistää vastuun ottamista omasta elämästä. Myös erottautuminen aiemmista haitallisista sosiaalisista verkostoista antaa mahdollisuuden uudenlaisen elämänhallinnan rakentamiseen. Myös Heino (2004, 97–99) korostaa arjen elämän tukemisen merkitystä elämänhallinnan kohenemisessä ja mainitsee asumispalvelujen kuuluvan olennaisesti sosiaaliseen tukeen ja arjessa tapahtuvaan auttamiseen perustuviin tukimuotoihin. Katter (2008, 291) mainitsee, ettei yhteisökodeissa kaikkien asukkaiden tavoitteena välttämättä ole täysin päihteetön elämä, mutta yhteisön säännöt usein auttavat päihteidenkäytön vähentämisessä.

Asiakkaan ja työntekijän välisellä vuorovaikutussuhteella on suuri merkitys asiakkaan kuntoutukseen motivoitumiseen ja sitoutumiseen. On tärkeää mieltää ammattilainen myös osaksi asiakkaan sosiaalista verkostoa. (Lahti & Pienimäki 2004, 139, 149.) Yksikön asukkaat pitävät yhteistyötä ja vuorovaikutustilanteita työntekijöiden kanssa tärkeänä sosiaalisen tuen muotona, johon toivottiin joissakin yhteyksissä myös lisäpanostusta. Sosiaaliseen kanssakäymiseen perustuvan asiakastyön määrä yksikössä on vähentynyt pienistä resursseista ja työnkuvan laajuudesta johtuen, eikä täyttä varmuutta kaikkien asukkaiden sosiaalisen tuen tarpeesta ole. Ajoittaisesta henkilöstövajeesta johtuvat työaikojen muutokset ja lisääntynyt työn kuormittavuus vähentävät asiakas-

työhön käytettävää aikaa, mikä osaltaan voi vaikuttaa koetun sosiaalisen tuen määrään. Toisaalta asukkaat toivat esiin, että yksikössä on olemassa hyviä käytänteitä liittyen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja työntekijöiden läsnäoloon yhteisössä.

...vois vähän käydä kyselemässä ja sanoo että mikä siulla on että jutellaa... siis ihan semmosta sosiaalista kanssakäymistä, sitä miä oikeestaan ajan takaa...

9.2 Muut palvelut ja yksikön tarjoama tuki

Päihdepalvelujen käyttäjien asema sosiaali- ja terveyspalveluissa ja oikea-aikaisen avun saanti voi hankaloitua erilaisten elämänhallinnallisten ongelmien vuoksi (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 116–118). Ammattilaisten rooli asiakkaan puolestapuhujana ja asioiden hoitajana korostuu tilanteissa, joissa palvelujärjestelmän monimutkaisuus osoittautuu asiakkaalle liian suureksi haasteeksi (Nuorvala ym. 2007, 139–140). Palvelujärjestelmän monimutkaisuus ilmenee asumispalveluyksikössä annettavan tuen painottumisena palveluohjaukseen ja kaavakkeiden täyttämiseen. Asukkaiden turhautuminen vaikeasti ymmärrettävään palvelujärjestelmään voi johtaa asioiden puolesta hoidattamiseen ammattilaisilla, mikä näin ollen pitää yllä samaa ongelmaa ja vaikeuttaa asioiden hoitamista myös tulevaisuudessa.

...minun kärsivällisyys ei riitä näitä papereita täyttää... ku minä oon niitä papereita sitte setviny, nii aina puuttuu joku ja minä oon niihin kyllästyny niin paljo.

Asumispalveluyksikön palvelut ovat helposti saatavilla verrattuna moniin muihin palvelujärjestelmän tarjoamiin vaihtoehtoihin. Siinäkin tapauksessa, että asumispalveluyksikköön tuleminen olisi asiakkaalle ainoa vaihtoehto, on asukaspaikan saaminen suhteellisen nopeaa ja helppoa. Palvelun kohderyhmään kuuluvan asiakkaan taustoilla ja elämäntilanteella ei ole vaikutusta paikan saamiseen. Juhila (2006, 180–181) painottaa, ettei heikoimmassa asemassa olevan puolelle asettumiselle voi asettaa ehtoja koskien asiakkaan ominaisuuksia, menneisyyttä tai elämäntapoja. Viranomaisen toiminta saattaa pyrkiä muokkaamaan asiakkaiden käyttäytymistä asettamalla ehtoja palveluihin pääsulle tai asunnon saamiselle, aivan kuin apua hakevalla tulisi olla jo valmiiksi ratkaisu omiin ongelmiinsa. (Nuorvala, Halmeaho & Huhtanen 2007, 120.) Asumispalvelun asukkaiden aiempien palvelujen käytön määrät ovat hyvin vaihtelevia, mikä kertoo myös siitä, ettei esimerkiksi tietyssä kuntoutumisprosessin vaiheessa oleminen ole ehtona yksikköön asukkaaksi pääsemiselle.

Yksikössä tehtävää kuntoutussuunnitelmaa ei mainittu asukkaiden haastatteluvastauksissa lainkaan, mikä kertoo mahdollisesti sen vähäisestä merkityksestä asukkaille itselleen. Asiakasryhmittäin muodostuneissa instituutioissa asiakas saatetaan määritellä yksipuolisesti vain asiakkuutta aiheuttavan ongelman kautta. Asiakkaan näkemysten ja kokemusten muodostama asiantuntijuus omasta tilanteestaan tulisi huomioida asiakastyössä. (Juhila 2006, 111,141.) Myös Toiviaisen (2008, 167–168) mukaan elämänhallintataitojen ja yleisen toimintakyvyn parantaminen tulisi olla kuntoutuksen ensisijainen tavoite, jonka asettamisessa on otettu huomioon yksilön henkilökohtaiset näkemykset ja tarpeet. Pelkkä päihdeettömyyden tavoite voi näyttäytyä liian ulkokohtaisena.

Asumispalveluyksikössä on tarkoitus muokata asukkaille tehtävät kuntoutussuunnitelmat yksilöllisemmiksi. Pyrkimyksenä on asettaa jatkossa pienempiä ja lyhytaikaisempia tavoitteita, jolloin niiden saavuttaminen on realistisempaa, ja koko suunnitelma tavoittaa paremmin asiakkaan itsensä.

9.3 Erilaisten yhteisöjen merkitys

Asiakkaalle on tärkeää saada luotua päihdeongelmasta toipumista tukeva sosiaalinen ympäristö ja rakentaa koko elämäntilanteesta kuntoutumista edistävä, sillä kuntoutus ei voi perustua pelkästään päihdeongelman hoitamiseen. Aiemmat sosiaaliset suhteet liittyvät yleensä jollakin tavoin päihdeidenkäyttöön, joten kuntoutuksessa tulee huomioida asiakkaan menneisyys ja tulevaisuuden näkymät tämän hetkisen tilanteen lisäksi. Merkityksellisiä elämänhallintaa tukevia vuorovaikutussuhteita ovat asiakastyöntekijäsuhde, vertaissuhteet sekä muut sosiaaliset verkostot. (Lahti & Pienimäki 2004, 137, 149.)

Institutionaalisina yhteisöinä asumispalveluyksiköissä yhdistyvät sekä yksityinen että julkinen ympäristö (Katter 2008, 293). Ilman varsinaista yhteisöhoidollista ohjelmaakin yhteisö voi muodostaa voimaannuttavan vertaisryhmän (Juhila 2006, 131–132). Oman ja sosiaalisen tilan rajaaminen voi nostaa esiin kysymyksen yksityisyydestä, mutta yksiköt tarjoavat ympäröivän yhteisön vertaistuen sekä ammattilaisten tarjoamat erilaiset tuen muodot. Työntekijät pyrkivät keskustelujen kautta saamaan

aikaan asennemuutosta suhteessa päihteisiin, mutta myös yhteisön vertaistuki voi tuottaa muutosta ainakin ajatustasolla.

Vaikka yhteisölliseksi toiminnaksi mainittiin ainoastaan järjestetyt toimintapäivät, yhteiset ruokailutilanteet ja siivouspäivä, ilmenee yhteisön tiiviys kuitenkin useista muista käytännöistä ja asenteista. Asukasyhteisö muun muassa ohjeistaa uudet asukkaat yhteisön toimintaan ja sääntöihin käytännön tasolla. Asukkaat myös kuvailivat tuntevansa toistensa tavat hyvin, mikä luo sujuvuutta arjen toimintaan. Yksikön sääntöjä pidetään tärkeinä ja niitä kunnioitetaan, mutta toisaalta yhteisön sisälle on muodostunut myös kirjoittamattomia sääntöjä, mikä lisää osaltaan yhteisöön kuulumisen tunnetta.

...näitä sääntöjä ku on vähä sellasia, että toiset on kirjoitettu johonki ja toiset, niihin käytäntöihin ajautuu, se on täällä just sillee, että ku huomaa mikä toimii kaikkein parhaiten...

Asumispalveluyksikön voi mieltää koostuvan henkilöstön työyhteisöstä sekä yhteisökodin ja solun yhteisöistä. Yksikön ulkopuolisia kaveripiirejä pidetään pääosin riskinä toimivan elämänhallinnan ylläpitämiselle. Yksilön hyvinvoinnille riskitekijäksi voi muodostua turvaton luonnollinen yhteisö, jonka toiminta on keskittynyt esimerkiksi päihteidenkäytön ympärille (Korkiamäki, Nylund, Raitakari & Roivainen 2008, 15). Mahdollisia kaveripiirin haitallisia vaikutuksia elämäntilanteeseen mainittiin esiintyneen ennen yksikköön muuttamista, mutta samoja vaikutuksia pidetään uhkatekijänä myös itsenäiselle asumiselle tulevaisuudessa.

Ja sitte ku ne puljaa, oli yö tai päivä, nii ne käy kopistelemassa ovia, ja jos ei muuta nii raappii, että haetko viinaa.

9.4 Asumisen haasteet

Erilaisten ongelmien kasautuminen ja niiden kärjistyminen on yleisin syy, joka johtaa asunnottomuuteen. Asunnottomuus on tila, jonka taustalla usein olevat häädöt ja vuokratäristien kertymiset vaikeuttavat asunnon saantia jatkossa. (Lehtonen & Salonen 2008, 10, 31.) Edelleen maksussa olevat vuokratästit asettavat joillekin yksikön asukkaille esteen oman asunnon saamiselle. Tämän vuoden alusta voimaan tullut uusi palvelumaksu on vähentänyt mahdollisuutta lyhentää velkoja ja kerätä rahaa säästöön omaa asuntoa varten.

Kyllähän miä mielellää lähtisin, mutta ku en miä, ku ne vie niitä vuokraraajoja vieläki...

Toisaalta asukkaat, joiden käytettäväksi jäävät varat pienenevät eniten entiseen maksukäytäntöön verrattuna, saattavat pitää taloudellista tilannettaan pääasiallisena motiivina omaan asuntoon muuttamiselle. Tällöin haasteena on riittävän tuen järjestäminen kotiinvietävinä palveluina. Raitakarin ym. (2008, 217) mukaan asumispalvelun toiminnan taustalla on ajatus perustason ylläpidosta, mikä pohjautuu oletuksiin siitä, minkälainen asukkaan tilanne olisi ilman asumispalvelun tarjoamaa tukea, sillä joskus asumispalveluyksikkö voi olla asukkaalle se ainoa vaihtoehto ja paikka. Kontrollin puuttuminen, asioiden hoitamisen hankaluus ja pelko ajautumisesta haitallisiin yhteisöihin ovat yksikön asukkaiden haastatteluista nousseita pääasiallisia elämänhallintaan liittyviä haasteita, jotka vaikuttavat asukkaiden haluun muuttaa omaan asuntoon.

Miä oon sitä miettiny ku miä oon nähny minkälaista se on asua siis ihan normaalissa vuokra-asunnossa, nii se ei oikeestaan mulle nyt kyllä sovi. Sen pitäs olla jollain lailla valvottua...

10 POHDINTA

Tässä luvussa arvioidaan ja tarkastellaan opinnäytetyöprosessin toteutumista ja tehdyn tutkimustyön luotettavuutta. Prosessin toteutumisen tarkastelu etenee ajallisesti kuvaten ja arvioiden opinnäytetyön eri vaiheissa tehtyjä valintoja perusteluineen. Tarkastelu ja arviointi pohjautuvat tekemiimme tutkimuspäiväkirjan merkintöihin, joissa on kuvattu tutkimuksen eri vaiheita ja tehtyjä ratkaisuja. Dokumentaatio esimerkiksi tutkimuspäiväkirjan muodossa on yksi keino lisätä tutkimuksen luotettavuutta (Kananen 2013, 116). Opinnäytetyön toteutumisen tarkastelussa arvioidaan myös empiirisen ja teoreettisen osuuden yhteneväisyyttä. Lopuksi esitetään tulosten ja johtopäätösten pohjalta nousseita jatkotutkimusaiheita.

Opinnäytetyön suunnitelman valmistumisesta varsinaiseen toteutusvaiheeseen ja haastattelujen aloittamiseen kului suunniteltua pidempi aika lupa-asioiden käsittelyn viivästymisestä johtuen. Tutkimusluvan saatuaamme pääsimme kuitenkin etenemään nopeasti aineistonkeruuvaiheeseen. Prosessin etenemistä helpotti suuresti toimiva yhteistyö tapaustutkimuksen kohteena olevan asumispalveluyksikön kanssa. Sekä asukkai-

den että työntekijöiden positiivinen suhtautuminen opinnäytetyötämme kohtaan myös edesauttoi toteutuksen etenemistä. Saimme sovittua ja toteutettua kaikki haastattelut tiiviillä aikataululla, jonka jälkeen pääsimme työstämään saatuja aineistoja eteenpäin.

Työelämäkumppanina toimineen asumispalveluyksikön koosta ja asiakasmäärästä johtuen opinnäytetyössä ei mainita tutkimuksen kohteena olevan paikan nimeä tai tarkkaa sijaintia. Luonnollisesti myös haastateltavien anonymiteetti on huomioitu. Haastattelumateriaalia käytettiin ainoastaan tässä opinnäytetyössä, jonka jälkeen aineisto hävitettiin asianmukaisella tavalla. Haastatteluaineistoa eivät päässeet käsittelemään ulkopuoliset tahot. Edellä mainitut asiat liitettiin johdannoksi myös kaikilta haastateltavilta pyydettyihin haastattelulupakavakkeisiin (Liite 2.). Haastateltaville selvennettiin, että opinnäytetyön tekijät eivät edusta tutkimushankkeen aikana työntekijöitä tai muitakaan yksikköön liittyviä tahoja, vaan toimivat ulkopuolisina opinnäytetyön tutkimuksen tekijöinä.

Ilmoitimme tapaustutkimusta varten haastateltaville hyvissä ajoin opinnäytetyön tekemisestä ja tulevista haastatteluista. Teemahaastattelurunkojen etukäteen antaminen haastateltaville oli mielestämme tärkeää sekä eettisyyden että tutkimuksen luotettavuuden kannalta, sillä haastateltavalla on tällöin aikaa tutustua käsiteltäviin aiheisiin ja orientoitua tulevaa haastattelutilannetta varten. Haastattelutilaksi valitsimme yksikön toimintatilan, joka haastattelujen aikana oli suljettuna muilta kävijöiltä. Halusimme asukkaiden haastattelutilan olevan mahdollisimman rauhallinen ja puolueeton, emmekä täten toteuttaneet haastatteluja esimerkiksi henkilökunnan toimistotiloissa. Rauhallinen ympäristö mahdollisti myös kiireettömän ja luottamuksellisen ilmapiirin syntymisen. Haastattelutilanteissa pyrimme olemaan haastattelijoina mahdollisimman neutraaleja ja antamaan haastateltaville tilaa ja aikaa omien mielipiteiden ja näkemysten kertomiseen. Kanasen (2013, 114) mukaan tutkijan kannanotot haastattelutilanteissa ovat toisaalta vaikuttamista haastateltavan vastauksiin.

Opinnäytetyön teoriapohjan rajaamisen tarkoituksena oli nostaa esille olennaisimmat tämän tapaustutkimuksen kohteeseen liittyvät käsitteet. Teoriaosuuden käsitteiden sekä kohteesta aiemmin tiedetyn tiedon perusteella muodostimme teemahaastattelurungon, joka toisi kattavasti esille sekä asukkaiden omakohtaisia kokemuksia että yksikön yleisiä käytänteitä. Haastatelluilta saadun palautteen perusteella teemat ja kysymykset kohdistuivat juuri olennaisiin ja merkityksellisiin asioihin. Vaikka mieles-

tämme haastattelurunko näytti paperilla melko pitkältä, ei itse haastattelu tuntunut haastateltavien mukaan kuitenkaan raskaalta. Huomasimme ajallisesti etenevän teemoittelun edistävän haastateltavan tarinallista kerrontaa haastattelutilanteessa, minkä myötä saimme laajan aineiston.

Mahdollisuus käyttää nauhuria kaikissa haastatteluissa lisäsi haastatteluaineiston tarkkuutta ja luotettavuutta. Nauhoteittu materiaali on autenttinen, eli siinä säilyy ilmaisut alkuperäisessä muodossaan sekä niihin liittyvä konteksti. Pelkästään haastattelijan kirjaama materiaali voi olla osittain valikoitua, mikä lisää tulkintavirheitä. (Kananen 2013, 87.) Tulkintavirheitä välttääksemme halusimme myös litteroida nauhoitetun materiaalin mahdollisimman tarkasti. Pidimme haastatteluaineistoa arvokkaana alkuperäisessä muodossaan, joten käytimme tarkkaan litterointiin reilusti aikaa.

Litterointivaiheessa huomasimme selviä yhteneväisyyksiä haastatteluaineiston ja teoreettisen viitekehyksen välillä. Tästä päättelimme haastattelurungon olleen tarkoituksenmukainen, ja teemojen kohdentuneen oikeisiin asioihin ajatellen tutkimustavoitettamme. Huomasimme haastatteluaineiston analysoinnin vaativan useita raakamateriaalin lukukertoja ja syvällistä perehtymistä aineiston sisältöihin. Aineiston tiivistäminen ja järjestäminen useaan kertaan oli aikaa vievää ja työlästä, mutta havaitsimme sen olevan työvaiheena erittäin tärkeä tulosten luotettavuuden ja kokonaisuuden hallinnan kannalta. Kerätty aineisto on tärkeää käydä läpi useita kertoja, jotta kirjoittajalle muodostuu hyvä kokonaiskuva ja syvälinen ymmärrys aineistosta (Kananen 2013, 106–107).

Kanasen (2013, 119) mukaan tulkinnanvaraisiin aineistoihin perustuvan tutkimuksen luotettavuutta lisää useamman tutkijan päätyminen samoihin tulkintoihin. Haastatteluaineiston analyysivaiheessa huomasimme kahdesta opinnäytetyön tekijästä olevan hyötyä monella tavalla. Materiaalin hallintaan oli käytettävissä enemmän kapasiteettia ja tehdyille tulkinnoille pystyi saamaan varmistusta ja tarkennusta. Kahden opinnäytetyön tekijän päätyminen samoihin johtopäätöksiin tulosten pohjalta toi lisää varmuutta johtopäätösten oikeellisuudesta, ja lisäsi näin ollen luotettavuutta. Myös haastattelutilanteissa koimme kahdesta haastattelijasta olevan hyötyä, sillä kysymysten esittäjän vaihtelun myötä haastattelu ei muodostunut liian raskaaksi kokonaisuudeksi. Toisaalta toinen haastattelija pystyi myös esittämään uusia tarkentavia kysymyksiä haastattelun edetessä.

Laadullinen tutkimus pyrkii siirrettävyyteen yleistettävyyden sijaan. Siirrettävyyden edellytyksenä on tutkimusasetelman ja -kohteen tarkka kuvaus. Tällöin siirrettävyydellä tarkoitetaan tulosten pitävyyttä vastaavissa tapauksissa. (Kananen 2013, 120.) Opinnäytetyössämme tutkimuskohteen tarkka kuvaus auttaa tulosten sijoittamista oikeaan ympäristöön, mutta ei silti takaa tutkimukselle vahvaa siirrettävyyttä. Tapaustutkimus ei luonteensa vuoksi yleensä pysty täysin täyttämään siirrettävyyden ja yleistettävyyden kriteerejä (Kananen 2013, 121). Tästä johtuen opinnäytetyössämme on pyritty keskittymään tarkkaan prosessinkuvaukseen.

Opinnäytetyön toteutus tapaustutkimuksena toteutui hyvin saadun aineiston kattavuuden puolesta. Koska opinnäytetyön työelämäkumppanina olleen asumispalveluyksikön toimintaan vaikuttavat tällä hetkellä sosiaali- ja terveystieteiden muutokset, on kyse omalla tavallaan ainutkertaisesta ilmiöstä. Tapaustutkimuksen kriteereihin kuuluu erilaiset tiedonhankintamenetelmät, joista tässä opinnäytetyössä käytimme teoreettisen taustatiedon kartoittamisen lisäksi yksilö- ja ryhmähaastatteluja. Alunperin tarkoituksenamme oli asukkaiden ja työntekijöiden haastattelujen lisäksi kerätä aineistoa myös sosiaalityöntekijöille tehdyn kyselyn avulla. Tapaustutkimuksessa eri tietolähteistä kerätty aineisto nostaa tutkimuksen uskottavuutta todistusaineiston monipuolisuuden vuoksi (Kananen 2013, 122). Kyselyn tarkoituksena oli selvittää asumispalveluyksikön kanssa yhteistyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yksikön toiminnasta ja sijoittumisesta palvelujärjestelmässä. Opinnäytetyön ajallaan valmistumisen asettamien aikataulujen takia emme valitettavasti ehtineet saada vastauksia käytettäväksi riittävän ajoissa.

Pyrimme opinnäytetyössämme tiiviiseen, mutta kattavaan tulosten esittämiseen lisätäksemme tulososion selkeyttä. Johtopäätösoiossa tarkoituksenamme oli keskittyä tarkastelemaan selkeimmin esiin nousseita asiayhteyksiä, joiden kautta halusimme kuvata asumispalveluyksikön merkitystä asukkaille. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys oli mielestämme aihealueiltaan yhteneväinen esiin nostamiemme johtopäätösten kanssa.

Saimme mielestämme monipuolisesti tietoa asumispalveluyksikön erilaisista merkityksistä, toiminnan haasteista ja mahdollisuuksista sekä kehittämishaasteista. Mielestämme tutkimustavoite näin ollen täyttyi ja tutkimuskysymyksiin onnistuttiin vastaa-

maan. Opinnäytetyön työelämäkumppanille, eli tapaustutkimuksen kohteena olleelle asumispalveluyksikölle tämä opinnäytetyö tuo mahdollisesti uudenlaista asiakasläh-
töistä tietoa, joka pohjautuu todellisiin kokemuksiin asumispalveluyksikössä asumi-
sesta. Ammatillisen hyödyn näkökulmasta tutkimuksen tekeminen antoi mahdollisuu-
den syventyä asiakkaiden kokemuksiin ja työntekijöiden näkemyksiin sekä myös
asumispalveluihin kohdistuviin yhteiskunnallisiin taustaoletuksiin. Oman oppimi-
semme kannalta opinnäytetyön tekeminen lisäsi kokemusta laajojen aineistojen käsit-
telystä ja analysoinnista sekä koko tutkimusprosessin hallinnasta.

Opinnäytetyön tulosten pohjalta kehittämiskohdaksi, ja näin ollen mahdolliseksi jatko-
tutkimusaiheeksi nousi esimerkiksi asumispalveluyksikön sisäisen palautejärjestelmän
kehittäminen asukkaiden toiveiden ja tarpeiden mukaiseksi. Yleisemmän tason tutki-
musaiheena voisi olla kotiinviätävien palvelujen tarpeen kartoittaminen.

LÄHTEET

Asunnottomat 2013. 2014. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Selvitys 2/2014. PDF-dokumentti. <http://www.ara.fi/download/noname/%7BF7F7B4C3-5483-47ED-8E57-5E04CCD564F8%7D/96787>. Päivitetty 14.2.2014. Luettu 25.4.2014.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino

Heino, Taina 2004. Itäsuomalaista päihdetyön maisemaa. Teoksessa Soininen, Mali & Sulkko, Seppo (toim.) Puheenvuoroja Itä-Suomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Joensuu: Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO, 87–102.

Horttanainen, Jenni & Lamminpää, Sara 2009. “Ei varmaan muualla oikein tulis toimeen”. Asukkaiden ja työntekijöiden käsityksiä päihdehuollon asumispalveluyksikön merkityksestä. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi 2003. Sosiaalityötä “menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Satka, Mirja, Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.) Teoksessa Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: SoPhi, 149–170.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino

Juurinen, Päivi & Virtanen-Olejniczak 2008. Asunnottomuuden ytimessä. Teoksessa Hirvilampi, Tuuli & Laatu, Markku (toim.) Toinen vääräyyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 141–156.

Kananen, Jorma 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 143.

Katter, Marja 2008. Yhteisökoti paikkaamassa miehisen elämän vajeita. Teoksessa Roivainen, Irene, Nylund, Marianne, Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 283–295.

Korkiamäki, Riikka, Nylund, Marianne, Raitakari, Suvi & Roivainen, Irene 2008. Yhteisösosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Roivainen, Irene, Nylund, Marianne, Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 9–20.

Lahti, Jari & Pienimäki, Anneli 2004. Päihdekuntoutus rakentuu sosiaaliselle perustalle. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 137–151.

Lehtonen, Heikki 1990. Yhteisö. Jyväskylä: Vastapaino.

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Nuorvala, Yrjö, Halmeaho, Matti & Huhtanen, Petri 2007. Verukkeiden verkossa. Teoksessa Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Stakes. Vaajakoski: Gummerus, 116–153.

Raitakari, Suvi 2008. Asukkaasta kiinnipitäminen ja irtipäästäminen. Neuvotteluja yhteisön tavoittelemasta jäsenyydestä. Teoksessa Roivainen, Irene, Nylund, Marianne, Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 225–244.

Raitakari, Suvi & Saario, Sirpa 2008. Vaikuttavuuden osoittamisen vaatimukset mielenterveys- ja päihdekuuntoutuksessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 196–223.

Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma. Ohjelma työryhmä AHKERAT. Raportti. PDF-dokumentti. <http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/ad6e9e004be4fae2bf4abf88a678579e/vahentamishjelma.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ad6e9e004be4fae2bf4abf88a678579e>. Ei päivitystietoa. Luettu 3.12.2013.

Päihdehuoltolaki 41/1986. WWW-dokumentti. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>. Ei päivitystietoa. Luettu 3.12.2013.

Päihdepalvelujen laatusuosituksen 2002. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3. Helsinki: Edita Prima Oy.

Suhonen, Heikki 2008. ”Takalaittoman puolella eli pelissä, mutta ei pelattavissa”. Raportti Salon A-klinikan asumispalveluista ja niiden asiakkaita. A-klinikkasäätiö. Monistesarja nro 61.

Toiviainen, Riitta 2008. Palvelujärjestelmä sulkee ovet päihderiippuvaisilta. Teoksessa Hirvilampi, Tuuli & Laatu, Markku (toim.) Toinen vääräyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 157–170.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011. Laadullinen tutkimus. Tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Jukka 2005. Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka. Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 15–37.

██████████
Sosiaali- ja terveystoimi

Päätöspöytäkirja

Sivu 1

Johtava ylilääkäri

17.02.2014

9 §

518 / 449 / 2014

Yleiset päätökset

Tutkimuslupa, Oksanen Iina, Repo Mari-Elisa

Asia	Sosionomiopiskelijat pyytävät tutkimuslupaa opinnäytetyön tekemistä varten. Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia ██████████ asumispalveluyksikön toimintaa sekä asukkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksemme on tapaustutkimus, jonka aineisto on tarkoitus kerätä haastattelemalla ██████████ työntekijöitä ja asukkaita, sekä laatimalla kyselyt asukkaille ja yksikön kanssa yhteistyötä tekeville sosiaalityöntekijöille.
Päätöksen peruste	██████████ palvelutuotantoyksikön toimintasääntö
Päätös	Myönnän tutkimusluvan sosionomiopiskelijat Iina Oksaselle ja Mari-Elisa Revolle opinnäytetyön tekemistä varten tutkia ██████████ asumispalveluyksikön toimintaa sekä asukkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimus tehdään tapaustutkimuksena, jonka aineisto kerätään haastatelemalla ██████████ työntekijöitä ja asukkaita, sekä laatimalla kyselyt asukkaille ja yksikön kanssa yhteistyötä tekeville sosiaalityöntekijöille.
Allekirjoitus	 ██████████ johtava ylilääkäri
Tiedoksi	Oksanen Iina, Repo Mari-Elisa, ██████████

Haastattelulupa

Tarkoituksenamme on kerätä aineistoa ammattikorkeakoulun sosiaalialan opinnäytetyötä varten haastattelemalla asumispalveluyksikön asukkaita. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata asumispalveluyksikön toimintaa arjen ja käytännön näkökulmasta verrattuna hallinnollisiin näkemyksiin ja yleisiin teorioihin.

Haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan kyseisessä opinnäytetyössä, ja materiaalia käsittelevät vain opinnäytetyön tekijät. Opinnäytetyössä ei tulla mainitsemaan nimeltä henkilöitä, paikkaa eikä kaupunkia.

Opinnäytetyön tekijät eivät edusta mitään virallista tahoa, vaan toimivat puolueettomina tutkimuksen tekijöinä. Tutkimuksen valmistuttua kaikki haastatteluaineisto tullaan hävittämään asianmukaisella tavalla.

Iina Oksanen

Mari-Elisa Repo

Minä,

_____suostun
haastateltavaksi ja annan luvan käyttää haastatteluaineistoa opinnäytetyön tekemisessä.

Haastattelussani saa käyttää nauhuria

Päivämäärä

Allekirjoitus

Teemahaastattelurunko asukkaille

1. Perustiedot

- ikä, koulutus ja ammatti

2. Asukkaaksi tuleminen

- elämäntilanne ennen asumispalveluyksikköön tulemistä
- palvelut (mitä ja minkälaisia)
- kokemuksia asukkaaksi tulemisesta
- kokemuksia yhteisöstä
- yksikön tarjoama tuki

3. Yhteisö ja ympäristö

- kuinka kauan ollut asukkaana
- tämänhetkinen elämäntilanne, muutos aikaisempaan
- ystävät ja perhepiiri
- palvelut
- arjen kokemuksia yksikössä asumisesta (säännöt, vastuut ja toiminta)
- kokemuksia yhteisöstä (yhteistyö muiden asukkaiden ja yksikön työntekijöiden kanssa)
- kokemukset yhteisön muutoksista
- saatu tuki ja tuen tarpeet

4. Tulevaisuus ja kehittäminen

- yksikön toiminnan ja ympäristön kehittäminen
- suunnitelmat asumisen suhteen
- tuen tarpeet ja palveluiden kehittäminen

Yhteenveto palveluiden laadusta (Laatusuosituksen 2002 pohjalta)

- Yksityisyys
- Luottamuksellisuus
- Tuen tarve ja sen määrä(fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen)
- Osallistuminen
- Ympäristö (fyysinen)
- Henkilöstö
- Turvallisuus
- Tulevaisuus ja kehittäminen (yhteistyö, esim. palaute)